

PRIPREMNI PREDŠKOLSKI PROGRAM
(PPP)

Koncepcija predškolskog obrazovanja i vaspitanja

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje je integralni dio jedinstvenog vaspitno-obrazovnog sistema na koji se programski nadovezuje osnovno vaspitanje i obrazovanje.

S obzirom na to da je predškolsko vaspitanje prvi i osnovni segment sistema vaspitanja i obrazovanja u prvom planu je njegova pedagoška funkcija koja se sastoji u tome da se podstiču svi aspekti razvoja djece u skladu sa njihovim uzrastom i individualnim mogućnostima.

Predškolsko vaspitanje i obrazovanje treba da bude naučno zasnovano na najnovijim teorijskim saznanjima relevantnih nauka u razvijenom svijetu, koja osiguravaju podjednake uslove za njegu, razvoj i vaspitanje sve djece predškolskog uzrasta i jedinstvo vaspitnih utjecaja na djecu na relaciji predškolska ustanova – porodica – društvena sredina.

Priprema djece za polazak u školu podrazumjeva kontinuirani dugotrajni i složeni proces osposobljavanja ličnosti djeteta za samostalni rad.

Cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Cilj predškolskog vaspitanja i obrazovanja (PPP) je da doprinosi cjelovitom razvoju djeteta, stvaranjem uslova i podsticaja koji će omogućiti da svako dijete razvija sve svoje sposobnosti i osobine ličnosti, proširuje svoja iskustva, izgrađuje saznanja o sebi, drugim ljudima i svijetu oko sebe, kao osnove za sticanje novih oblika učenja, saznavanja i ponašanja.

Najprirodniji i jedini način za postizanje ovog cilja je korišćenje maternjeg jezika kao osnovne komunikacije koja se ne razlikuje od komunikacije u porodici, te upotreba bosanskog jezika za djecu bošnjačke populacije nema alternativu u svakodnevnim aktivnostima i međusobnim kontaktima u predškolskim ustanovama.

Opšti zadaci predškolskog vaspitanja i obrazovanja

Polazeći od specifičnosti djece ovog uzrasta, posebnu pažnju treba posvetiti ostvarivanju sljedećih zadataka:

- razvijanje kolektivnog identiteta poznavanjem radnih obaveza članova grupe;
- obezbjeđivanje uslova i podrške za optimalan fizički rast i razvoj;
- razvoj intelektualnih i drugih sposobnosti u skladu sa individualnim potrebama i interesovanjima djece;
- razvijanje i uključivanje stečenih kao i novih složenih kulturno-higijenskih navika;
- podsticanje samoinicijative i samokontrole u različitim situacijama
- razvijanje svijesti o državnoj i nacionalnoj pripadnosti;
- upoznavanje kulturno-religijske tradicije i kulture, njegovanje tolerancije i uvažavanje različitosti;
- poštovanje prava djece, ljudskih i građanskih prava i sloboda;
- obezbjeđivanje i pravilno korišćenje prirodnih faktora uz pravilnu smjenu aktivnosti i odmora;

- razvijanje i jačanje sposobnosti izražavanja govorom, pokretom, likovnim i muzičkim izrazom u igri i drugim aktivnostima na primjerima tradicionalnih pjesama i igara;
- razumijevanje, razvoj i usvajanje osnovnih socijalnih i moralnih vrijednosti, zadovoljenje potreba djece za igrom i zajedničkim životom, te pozitivan ujecaj na emocionalni i socijalni razvoj djeteta;
- razvijanje i njegovanje drugarstva i podsticanje i zadovoljenje potrebe djece za samoafirmacijom.

Struktura PPP

Obavezni program za djecu u godini pred polazak u školu sadrži oblasti vaspitno-obrazovnog rada, definisane zadatke i sadržaje.

Polazeći od spontane dječje igre kao osnovne aktivnosti djeteta, sadržaji opravdavaju svoje prisustvo u programu samo ako su u funkciji razvoja.

Program treba shvatiti orijentacijski, što podrazumijeva izbor sadržaja koji odgovaraju nivou psihofizičkog razvoja grupe kao i svakog djeteta pojedinačno. Vaspitač je dužan da u svojim postupcima osigura individualni pristup svakom pojedinom djetetu, shodno njegovim mogućnostima.

Oblasti vaspitno-obrazovnog rada

Za uzrast djece u godini pred polazak u školu program obuhvata sljedeće oblasti vaspitno-obrazovnog rada:

- fizičke aktivnosti
- upoznavanje prirodne i društvene sredine
- razvoj govora
- razvoj matematičkih pojmova
- likovne aktivnosti
- muzičke aktivnosti
- upoznavanje kulturno-religijske tradicije

Fizičke aktivnosti

Zadaci:

- da se razvija i jača organizam i njegova otpornost prema oboljenjima i deformitetima;
- da se prati fizički razvoj, držanje tijela, razvoj motorike i funkcionalne sposobnosti;
- da se kod djece razvijaju odgovarajuće moralne, radno-karakterne i druge sposobnosti kao pozitivne osobine ličnosti;
- da se razvija takmičarski duh kod djece;
- da se njeguju kulturno-higijenske navike;
- da se cjelokupnim radom na fizičkom i zdravstvenom vaspitanju stvore zdrave osnove za svakodnevno bavljenje fizičkom kulturom i djeca pripreme za nastavak fizičkog i zdravstvenog vaspitanja u školi.

Sadržaji:

- vježbanje elastičnog grudnog koša i oblikovanje mišića ruku i ramenog pojasa;
- vježbe oblikovanja leđnih mišića za elastičnost kičme;
- vježbe za oblikovanje trbušnih mišića i nogu;
- vježbe za oblikovanje mišića stopala;
- vježbe na spravama

Prirodni oblici kretanja:

- hodanje, ravnoteža, trčanje, skakanje;
- penjanje, puzanje, provlačenje;
- bacanje, kretanje, gađanje;
- dizanje i nošenje;
- guranje, vučenje i potiskivanje;
- vježbe organizovanog postavljanja i kretanja.

Upoznavanje prirodne i društvene sredine**Zadaci:**

- razvijanje i njegovanje radoznalosti djece za prirodne i društvene pojave i promjene; uvođenje istih karakteristika društvenog života i zbivanja u neposrednoj okolini;
- formiranje osnovnih pojmova o vremenu i vremenskim odnosima, te razvijanje sposobnosti za uspješno procjenjivanje dimenzije vremena;
- razvijanje i njegovanje radoznalosti i navika stalnog zanimanja za narodne običaje i zavičajnu kulturnu baštinu;
- podsticanje djece da prema svojim mogućnostima budu sve spretnija, snalažljivija i konstruktivnija u korišćenju različitog materijala, pribora i pomagala;
- Podsticanje djece da putem praktičnih postupaka posmataranja, eksperimentisanja, provjeravanja i dokazivanja izgrađuju osnove naučnog mišljenja;
- Razvijanje sposobnosti njegovanja spoznaje vrijednosti autentičnog i potrebnog multikulturalnog vaspitanja.

Sadržaji:

- predškolska ustanova je mjesto igre i zajedničkog života;
- moja porodica;
- šta je zanimljivo u našoj okolini;
- radujemo se proslavama i praznicima: Bajramima, Danu Sandžaka, Govorimo o Danu sjećanja, danu majki...;
- živa priroda;
- neživa priroda i prirodne pojave.

Razvoj govora

Zadaci:

- Obezbeđivanje upotrebe bosanskog kao maternjeg jezika djece bošnjačke populacije, razvijanje slobode govora i komunikacije na matrnjem jeziku u svakodnevnim aktivnostima i međusobnim kontaktima;
- Njegovanje logički povezanog i pravilnog izražavanja o svemu što djeca opažaju, rade, misle i osjećaju;
- Navikavanje djece da govore u prisustvu drugih i da pažljivo slušaju govor drugih;
- Podsticanje radoznalost za ljude, stvari, pojave u dječijoj okolini;
- Podsticanje na dječije stvaralaštvo;
- Da se djeci omogući doživljavanje najljepših djela dječije književnosti, te da se tako utiče na njihov estetski i moralni razvoj;
- Da se omogući djeci da dožive ljepotu i vrijednost prigodnih književnih i drugih tekstova iz bogate riznice zavičajne kulturne baštine;
- Podsticanje stvaralačkih scenskih igara.

Sadržaji:

- diskriminacija i artikulacija glasova;
- razvijanje i bogaćenje rječnika;
- razvijanje i bogaćenje rečenica;
- upoznavanje sa dječijom književnošću.

Razvijanje početnih matematičkih pojmova

Zadaci:

- da se postepeno proširuje i produbljuje elementarno matematičko znanje;
- da se kod djece formira sposobnost uočavanja problema koji počivaju na kvantitativnim odnosima, pomogne im se da shvate funkciju i prirodu matematičkih sredstava u rješavanju tih problema i da primjenjuju neke početne matematičke postupke kao uvod u početnu matematiku;
- da se i dalje doprinosi formiranju opštih osobina ličnosti kao što su radoznalost, samostalnost, inicijativnost, tačnost itd.

Sadržaji:

- logičke operacije s konkretnim predmetima;
- skupovi i brojevi;
- veličine, mjerenje i mjere;
- oblici;
- orijentacija u prostoru.

Likovne aktivnosti

Zadaci:

- Rad na njegovanju prirodnih sklonosti za likovni jezik i njegovo postepeno obogaćivanje;
- Da se omogući djeci da upoznaju likovni pribor, podloge i materijale, te da se njime spretno i slobodno služe u likovno-estetskim stvaralačkim aktivnostima;
- Da se i dalje podstiče i jača njihova želja i potreba za slobodnim i samostalnim likovnim izražavanjem i oblikovanjem pomoću linija, oblika i boja;
- Da se kod djece njeguje sposobnost uočavanja prostora i prostornih odnosa živih bića i predmeta, njihovog položaja u prostoru;
- Da se njeguje dječija sklonost za ilustrativno prikazivanje doživljenog;
- Da se njeguju kulturno-higijenske navike;
- Da se stvaraju navike uvažavanja i njegovanja karakterističnih likovnih motiva kulturnog miljea i čuvanje tekovina materijalne i duhovne kulture.

Sadržaji:

- Crtanje,
- Slikanje,
- prostorno i plastično oblikovanje,
- osnovi grafike,
- analiza dječijeg likovnog rada (estetsko procjenjivanje).

Muzičke aktivnosti

Zadaci:

- Da se njeguje i kultiviše dječiji glas (pravilno disanje, jasan izgovor riječi, intonativno tačno pjevanje pri individualnom i zajedničkom pjevanju);
- da se razvija muzikalnost djeteta sa specifičnim sposobnostima (muzičko pamćenje, osjećaj za ritam);
- da se razvija emocionalna i estetska osjetljivost djeteta (sve ovo i na primjerima tradicionalnih bošnjačkih pjesama i igara);

Sadržaji:

- pjevanje,
- slušanje muzike,
- dječije muzičke igre,
- rad na razvijanju osjećaja za ritam.

Upoznavanje kulturne tradicije Bošnjaka

Zadaci:

- približiti djeci vrijednosti bošnjačke kulturne baštine;
- razvijati sposobnosti humanog življenja u prirodnoj sredini i društvenoj zajednici, njegujući suživot i multikulturalnost;
- razvijati navike čuvanja materijalnih tekovina i njegovanje duhovnih vrijednosti.

Sadržaji:

- Priče i legende o nastanku spomenika bošnjačke kulturne baštine;
- prigodno obilježavanje vjerskih praznika: Ramazanski Bajram, Kurban-Bajram, muslimanska Nova Godina, obilježavanje lejletul-kadra i drugih mubarek dana;
- obilježavanje značajnih datuma, bošnjačkih nacionalnih blagdana;
- upoznavanje djece sa zvaničnim nacionalnim simbolima Bošnjaka – zastavom i gbom;
- posjeta kulturnim znamenitostima grada.

Program za nastavni predmet

BOSANSKI JEZIK

(prvi razred osnovnog obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave bosanskog jezika je da osposobi učenika za jezičku komunikaciju koja će mu omogućiti ovladavanje sadržajima svih nastavnih predmeta i uključivanje u cjeloživotno učenje. Ostvarivanje svrhe nastave bosanskog jezika uključuje ovladavanje standardnim jezikom, a doprinosi:

- razvoju jezičko-komunikacijskih sposobnosti pri govornoj i pisanoj upotrebi jezika u svim funkcionalnim stilovima;
- razvoju literarnih sposobnosti, čitateljskih interesa i kulture;
- razvijanju svijesti o važnosti znanja i njegovanja maternjeg jezika,
- stvaranju zanimanja i potrebe za sadržajima medijske kulture.

Zadaci nastave maternjeg jezika u prvom razredu su formiranje pozitivnog odnosa prema maternjem jeziku i usvajanje osnovnih segmenata elementarne pismenosti što podrazumijeva:

- pravilan govor, mogućnost analitičko-sintetičkog pristupa riječima i rečenicama;
- poznavanje štampanih i pisanih slova latinice, ščitavanje i čitanje riječi i rečenica, razumijevanje pročitano g i mogućnost reprodukcije;
- usvajanje osnovnih elemenata pisanja; uočavanje značaja praktične upotrebe pisanoga teksta;
- razvijanje sposobnosti artikulacije i ukupnog kvaliteta govora (u međusobnoj komunikaciji i u vježbama reprodukcije, odnosno produkcije sadržaja).
- stvaranje navika upotrebe pravogovornih (ortoepskih) i pravopisnih (ortografskih) normi;
- razvoj sposobnosti izražavanja doživljaja, osjećaja, misli i stavova;
- razvijanje spontanosti govora;
- razvijanje, njegovanje i vježbanje osjećaja za umjetničke dimenzije jezika;
- bogaćenje rječnika, razvoj jezičkog stvaralaštva;
- ostvarivanje uspješne usmene i pisane komunikacije;
- spoznavanje i doživljavanje, tj. primanje (recepција) književnih djela;
- osposobljivanje za samostalno čitanje i primanje (recepciju) književnih djela;
- razvijanje interesovanja za umjetničko stvaralaštvo;
- razvijanje osjetljivosti za književnu riječ;
- osposobljavanje učenika za korišćenje štampane riječi u praktičnom životu;
- razvijanje čitalačkih potreba i stvaranje čitalačkih navika;
- osposobljivanje za komunikaciju s medijima: pozorištem, filmom, radijem, štampom, stripom, računarom.

Operativni zadaci

- Razvijanje govorne sposobnosti i pravilan izgovor glasova, glasovnih skupova, riječi i rečenica;
- upoznavanje i usvajanje tehnike početnog čitanja na latiničnom pismu;
- razvijanje sposobnosti tečnog i pravilnog, glasnog i tihog čitanja tekstova ;
- upoznavanje i usvajanje početnog pisanja.
- osposobljavanje učenika da glasove zapisuje malim i velikim slovom;
- osposobljavanje učenika da razlikuje štampana i pisana slova;
- osposobljavanje učenika da imenuje latinicu kao pismo kojim piše;
- da slovima označava glasove, a povezivanjem glasova zapisuje riječi;
- da razlikuje pisanje riječi štampanim i pisanim slovima;
- poštuje zahteve pravilnog pisanja;
- uočava različite mogućnosti sporazumijevanja u okruženju (jezička sredina); razumijevanje i korišćenje pojmova maternji jezik i strani jezik.
- upozna i primjenjuje osnovna pravopisna pravila avila;
- da se osposobi se za usmeno i pismeno prepričavanje, pričanje i opisivanje.
- da razvija sposobnost slušanja, doživljavanja i razgovora o umjetničkim tekstovima.

Programski sadržaji u prvom razredu

Osnove čitanja i pisanja

Prethodna ispitivanja:

- Ispitivanje individualnih sposobnosti učenika;
- uočavanje govornih sposobnosti i razvijenosti govora djeteta;
- poznavanje slova latinice, tehnika čitanja (sricanje, ščitavanje, ili tečno čitanje);
- logička struktura čitanja (razumijevanje poruka kraćeg teksta);
- vještina pisanja štampanih slova latinice;
- pripremljenost za glasovnu analizu, dijalekatske i druge osobine govora, nivoa usmenog izražavanja.

Priprema za čitanje i pisanje

Vježbe u posmatranju (vizuelne vježbe):

- Razvijanje analitičkog načina posmatranja;
- tematski organizovane vježbe u posmatranju, zapažanju i opisivanju (ljudi, predmeta, životinja, slika, ilustracija, položaj nečeg ili nekog, pokreti, dinamika, mimička aktivnost, gestikulacija.).

Akustičke vježbe:

- Organizovano opažanje zvukova, šumova i tonova;
- razlikovanje govornih karakteristika govora, nastavnika, druga, spikera i glumca.
- izgrađivanje kulture slušanja sagovornika (razvijanje stila slušanja, pažnje i koncentracije u toku slušanja, uvažavanje sagovornika, podražavanje pravilnog govora).

Vježbe u usmenom izražavanju:

- prepričavanje,
- slobodno pričanje,
- pričanje na osnovu posmatranja predmeta, slika, događaja;
- pričanje na osnovu pročitanih i ispričanih književnih tekstova.

- formiranje pojmova: glas, slovo, riječ;

Vježbe artikulacije:

- čist, jasan i pravilan izgovor svih glasova

Analitička, sintetička i analitičko-sintetička vježbanja.

Motoričke vježbe:

- vježbanje pokreta ruke, šake i prstiju, pisanje različitih crta i linija kao osnovnih elemenata slova;

Početno čitanje i pisanje

- Usavršavanje tehnike i logike čitanja u okviru latiničnog pisma.
- Vježbe čitanja (pravilnost, razumijevanje, brzina), uvođenje elemenata izražajnosti;
- Usavršavanje tehnike pisanja.
  - Upoznavanje učenika sa zahtjevima pravilnog pisanja (higijenski i tehnički zahtjevi, sredstva za pisanje, kordinacija pokreta, cjelovito pisanje slova i riječi, povezivanje slova, oblik i položaj slova);
  - usavršavanje grafički pravilnog i lijepog pisanja.

Usavršavanje čitanja i pisanja

- pravilnosti čitanja;
- čitanje brzinom koja odgovara brzini govora uvažavanjem individualnih osobnosti učenika);
- vježbe vizuelne i akustičke identifikacije glasova-slova, riječi i zvukova
- čitanje prirodnom jačinom glasa uz vježbe disanja, razvijanje osjećaja za tempo i samostalnosti u čitanju;
- čitanje naglas i čitanje u sebi, individualno i horsko/zbornu čitanje.

Razumijevanje pročitanoj sadržaja

- * Rješavanje jednostavnijih zadataka radi provjere razumijevanja pročitanoj;
- * vježbe reproduktivnog tipa (odgovori na detaljna i uopćena pitanja);
- * vježbe koje podrazumijevaju rješavanje problemske situacije;
- * stvaralačka reprodukcija (dodavanje, izostavljanje pojedinosti);
- * vježbe koje zahtijevaju uočavanje uzroka i posljedice;
- * razumijevanje poruke teksta posredstvom analize ponašanja likova;
- * čitanje dramskog teksta, čitanje po ulogama, identifikacija s likom i preuzimanje uloge lika;
- * ilustriranje pročitanoj;
- * Uvođenje elemenata izražajnosti u čitanje.

Jezik

Gramatika

- * Rečenica; riječ, glas, slovo – Uočavanje uloge glasa u razlikovanju značenja riječi; odrediti početak i kraj rečenice na usmenoj i pisanoj razini; razlikovanje rečenica po značenju (obavještajna, upitna, uzvična i prepoznavanje (intonacijom) u tekstu.
-Skupovi je/ije u učestalim riječima;
-Glasovi-slova č, ć dž, đ, h, r ako učenicima pričinjavaju teškoće u izgovorenim, napisanim riječima.

Pravopis

- * Pisanje velikog slova na početku rečenice;
- * pisanje interpunkcijskih znakova tačke, upitnika i uzvičnika;
- * pisanje imena, nadimaka i prezimena ljudi velikim početnim slovom;
- * pisanje imena naseljenih mjesta i ulica u svom naselju;
- * pisanje naziva praznika.

Jezička kultura

Osnovni oblici usmenog i pismenog izražavanja

Prepričavanje - slobodno i usmjereno; prepričavanje kraćih i jednostavnijih tekstova iz bukvara, čitanke, časopisa za decu, lutkarskih pozorišnih predstava, crtanih filmova, radijskih i televizijskih emisija za djecu.

Pričanje o događajima i doživljajima - slobodno i usmjereno: teme koje se odnose na bliže i šire okruženje (neposredna okolina, roditeljski dom, škola, igra, izleti; posete, susreti); pričanje na osnovu stvaralačke mašte; pričanje prema nizu slika - postupno otkrivanje slika, po logičnom redosledu.

Opisivanje predmeta - slobodno i podsticanjem: uočavanje i imenovanje izrazitih obelježja jednostavnih predmeta i omiljenih igraćaka; opisivanje biljaka i životinja: opisivanje biljaka na osnovu zajedničkog posmatranja; slobodno opisivanje životinje ljubimca i opisivanje životinja pa osnovu zajedničkog posmatranja. Opisivanje predmeta, biljaka i životinja na osnovu ličnog iskustva/sjećanja i znanja iz predmeta *Svijet oko nas*.

Usmena i pismena vježbanja

Ortoepske vježbe: pravilan izgovor glasova, suglasničkih grupa, riječi, onomatopeja, brzalica.

Ortografske vježbe: prepisivanje riječi i kratkih rečenica sa datim zadatkom; provjeravanje i vrjednovanje urednosti i čitkosti pisanja.

Diktat za primjenu pravopisnih pravila. Autodiktat.

Leksičke vježbe: građenje riječi; sinonimi; antonimi; riječi sa umanjenim i uvećanim značenjem i sl.

Sintaksičke vježbe: usmjereno i samostalno sastavljanje rečenica; rečenice sa dopunjavanjem; rečenice od zadatah riječi i sl.

- Odgonetanje i rešavanje rebusa.
- Kazivanje napamet naučenih tekstova (lirskih i epskih).
- Scensko improvizovanje dramskog/dramatizovanog teksta.
- Služenje rječnikom i pisanje/stvaranje sopstvenog rječnika.
- Konvencionalni jezički standardi u usmenom opštenju (sa nepoznatim i odraslim sagovornikom - upotreba riječi Vi iz poštovanja i učitivosti); pisanje čestitke.
- Izrada domaćih pismenih zadataka (do pet) i njihova analiza na času - u drugom polugodištu.

Književnost

Lektira

Uzair Ajradini: *Lopte*

Halid Kadrić: *Prije prvog školskog sata*

Ahmet Hromadžić: *Medeni*

Enisa Osmančević-Čurić: *Za sretan put po dukat žut*

Bela Džogović: *Imena stara*

Narona priča: Nasrudin hodža i dijete

Kemal Coco: *Kpi mi mamice*

Bisera Alikadić: *Štipaljke*

Grigor Vitez: *Zubić*

Lav Tolstoj: *Dva druga*

Dragan Kulidžan: *Dva zečića - dva prvaka*

Nasiha Kapidžić-Hadžić: *Sjenice*

Narodna priča: *Djed i repa*

Omer Turković: *Torbetina*

Dušan Radović: *Tužibaba*

Šimo Ešić: *Zašto volim svoju baku*

Narodna priča: *Vrana i vrč s vodom*

Gustav Krklec: *Prvi snijeg*

Šukrija Pandžo: *Dvije pahulje*

Sejma Birdaini: *Oči moje majke*

Grigor Vitez: *Zubić*

Muharem Omerović: *Kada djeca vožnju uče*

Lisica i roda, Narodna basna

Kasim Deraković: *Teče rijeka*

Branko Ćopić: *Zemlja bajki*

Nasiha Kapidžić-Hadžić: *Poštar*

Indijsk narodna priča: *Koliko je pet i jedan*

Rizo Džafić: *Proljeće*

Nedžati Zekerija: *U biblioteci*

Avidja Avdić: *Šta to šuška bez oduška*

Zlata Vidaček: Prvi leptir

Ernest Hemingvej: *Starac i ptičica*

Bela Džogović: *Potočić*

Enes Kahvić: *Mamina kosa*

France Filipić: *Patuljak dremuljak*

Mirsad Bećirbašić: *Naušnice od trešanja*

Ela Peroci: *Papučica maca*

La Lafonten: *Cvrcak i mravi*

Lektira

Nasiha Kapidžić – Hadžić: *Maskembal u šumi*

Ismet Bekrić: *Otac s kišobranom*

Izbor iz poezije Jovana Jovanovića Zmaja

Zehra Hubijar: *Medin rođendan*

Ahmet Hromadžić: *Zlatorun*

Jacob i Wilhelm Grim: *Bajke*

U toku školske godine obavezno obraditi četiri djela

Književni pojmovi

Poezija

- **Učenici koriste i razumiju pojam pjesnik/pjesnikinja;**
- **razlikuju pojmove pesma, strofa, stih.**

Proza

- prepoznaju bajku na osnovu njenih osobina: ustaljeni početak i osobeni ton pripovijedanja („nekada davno...“);
- Književni lik - uočavaju razliku između likova koji su nosioci pozitivnih i negativnih osobina. Određuju događaj, mesto i vreme vreme zbivanja.

Drama

Učenici prepoznaju dramu kao književni rod:

- gledaju pozorišne i lutkarske predstave,
- prepoznaju glavne likove,
- doživljavaju prostor u kome se događa radnja,
- razumiju tok događaja i upoređuju ga sa iskustvom iz života,
- slušaju radio-drame,
- pokušavaju da ilustruju događaje iz gledane predstave,
- gledaju film i upoznaju se sa značajem medija i upoznaju razliku između crtanog i igranog filma.

Medijska kultura

- Animirani film-crtani, lutkarski (crtež ili lutka u funkciji pričanja; oživljavanje neživog).
- Televizijski programi za djecu (televizija je moćna jer može pratiti i prenositi dešavanja u momentu kada se zbivaju, može emitovati različite vrste programa...)
- Biblioteka (školska biblioteka ima nezamjenjivo bogatstvo knjiga, u njima je znanje i odgovori na ono što ne znamo)

Način ostvarivanja programa

U FUNKCIJI REALIZACIJE PROGRAMSKIH SADRŽAJA I OSTVARIVANJA POSTAVLJENIH ODGOJNO-OBRAZOVNIH CILJEVA I ZADATAKA SU:			
Specifične metode i postupci	Oblici jezičke i socijalne komunikacije	Komunikacijski postupci	Nastavna sredstva
<p>Sve nastavne metode, metode koje su specifične u procesu uvođenja učenika u elementarnu pismenost</p> <p>Glasovna analitičko-sintetička metoda</p> <p>Kombinovana metoda</p> <p><i>Postupci</i></p> <p>Monografska obrada pisanih slova</p> <p>Grupna obrada slova koja nemaju složenu grafičku strukturu</p> <p>Globalna i detaljna analiza, upoređivanje</p> <p>Jezička i stilska analiza</p> <p>Etička analiza</p> <p>Analiza likova</p> <p>Gramatička analiza</p> <p>Induktivni i deduktivnu metod</p> <p>Heuristički metod</p> <p>Rješavanje problema</p>	<p>Svi oblici nastavnog rada koji podrazumijevaju sve jezičke i socijalne aspekte i dinamizme</p> <p>Rad u grupi, ja s drugima i drugi samnom</p> <p>Rad u paru</p> <p>Kooperativni rad</p> <p>Frontalni rad</p> <p>Individualni rad</p> <p>Individualizirani rad</p> <p>Igraonice –maštaonice</p> <p>Igraonice-radionice</p> <p>Igraonice- pričaonice</p> <p>Individualni programi u učionici za sve</p>	<p>Posmatranje</p> <p>Slušanje</p> <p>Doživljavanje</p> <p>Izražavanje</p> <p>Slušanje govora i čitanja</p> <p>Slušamo glasove u prirodi i oponašamo</p> <p>Slušam, pamtim, i znam</p> <p>Slušam, doživljam</p> <p>Izražavam riječima</p> <p>Slušam i izražavam pokretom</p> <p>Razgovor</p> <p>Pitanje-odgovor</p> <p>Imitacija</p> <p>Igranje uloga</p> <p>Pričanje</p> <p>Prepričavanje</p> <p>Opis(perceptivni i doživljajni nivo), dodir mi kaže, osjećam, to mi liči na.....</p> <p>Igra kao situacija , postupak i sredstvo</p>	<p>Slike predmeta, bića, pojava</p> <p>Slike događaja</p> <p>Crteži</p> <p>Niz slika koje predstavljaju događaj</p> <p>Ilustrirana razredna slovarica</p> <p>Razredna slovarica bez ilustracija</p> <p>Individualne slovarice</p> <p>Aplikacije</p> <p>Slogovnice</p> <p>Kartoni riječi</p> <p>Filmovi</p> <p>Glina, plastelin</p> <p>Lutke</p> <p>Modeli predmeta</p>

Osnove čitanja i pisanja

Priprema za čitanje i pisanje

Nakon ispitivanja sposobnosti svakoga djeteta za govorno opštenje, ispitivanje predznanja iz čitanja i pisanja (poznavanje slova, čitanje i pisanje), slijedi formiranje individualnih tabela sa rezultatima ispitivanja radi ujednačavanja odeljenja, izbora metoda i postupaka i praćenja napredovanja učenika. Od tih rezultata zavisi organizovanje i realizacija vježbi, odnosno, priprema za čitanje i pisanje. Te vježbe su:

- * vizuelne vježbe ili vježbe posmatranja (u učionici, širem prostoru, slike i fotografije; prvo cjeline, pa pojedinosti (oblici, boje položaj, pokreti). Slike-skrivalice;
- * akustičke vježbe ili vježbe u slušanju. Razvija se slušanje, pažnja, koncentracija (govor nastavnika, glumca, spikera). Razumijevanje. Onomatopeje, raspoloženja (smijeh, tuga, radost, plač). Korelacija-Muzičko vaspitanje.
- * prepričavanje (bajki, crtanih filmova, priča -doslovno ili slobodno) i pričanje (putem pitanja i potpitanja, a zatim samostalno). Slobodno pričanje, djeci zanimljive dogodovštine. Važno! - konvencionalne fraze: molim, izvinite, načini obraćanja-porodica.
- * opisivanje (postupno, šta da posmatraju, kako - bitno i nebitno). Neposredno opisivanje i posredno opisivanje (pamćenje).
- * vježbe artikulacije (r, afrikati, frikativi)
- * razumijevanje i usvajanje pojma rečenice (globalni – cjelovito čitanje sa tačkom na kraju, bez ulaženja u karakteristike) i sintetički metod (slaganje riječi na slovarici).
- * Usvojiti granice rečenice - početak i kraj.
- * Razumijevanje i usvajanje pojma riječi. Sintetički put (od glasova ka riječi); razumijevanje i usvajanje pojma glasa (onomatopeje zzzz, ššššš, pa uočavanje u riječima u raznim pozicijama) riječi nosioci značenja.
- * analitička vježbanja (uočavanje glasova na početku riječi, u sredini, na kraju) pa rastavljanje riječi na glasove (dva glasa, tri, četiri...)
- * sintetička vježbanja (najefikasnije analitičko-sintetička)
- * globalno čitanje (najprije se mehanički prate slike u bukvarima, a zatim se pamte pa prepoznaju. Globalno čitanje zadovoljava radoznalost.
- * motoričke vježbe (priprema za pisanje). Vježbe za razvijanje ruke, šake, crtanje jednostavnih likova, slobodno crtanje, vježbe za oslobađanje ruke

Početno čitanje i pisanje – usavršavanje početnog čitanja i pisanja

U ovom periodu učenici usvajaju slova - štampana i pisana, uče da ščitavaju, čitaju, kao i da pišu štampanim i pisanim slovima latinice. Prema rezultatima prethodnog ispitivanja poznavanja slova i čitanja i prema individualnom napredovanju učenika u odeljenju, nastavu početnog čitanja i pisanja treba izvoditi na više nivoa, uz primjenu principa individualizacije bez obzira na postupak (monografski, grupni, kompleksni) za koji se opredijelio učitelj.

Posebnu pažnju u čitanju treba usmjeriti na:

- * pravilnosti čitanja;
- * čitanje brzinom koja odgovara brzini govora (uvažavati individualne osobenosti učenika);
- * vježbe vizuelne i akustičke identifikacije glasova-slova, riječi, zvukova i usavršavanje preciznosti u diferencijaciji i imenovanju sadržaja koje su vidjeli i čuli;
- * čitanje prirodnom jačinom glasa, vježbe disanja, razvijanje osjećaja za tempo i samostalnosti u čitanju;
- * čitanje naglas i čitanje u sebi, individualno i horsko/zbornu čitanje.

Razumijevanje pročitanoog sadržaja

- Rješavanje jednostavnijih zadataka radi provjere razumijevanja pročitanoog;
- * vježbe reproduktivnog tipa (odgovori na detaljna i uopćena pitanja);
- * vježbe koje podrazumijevaju rješavanje problemske situacije;
- * stvaralačka reprodukcija (dodavanje, izostavljanje pojedinosti);
- * vježbe koje zahtijevaju uočavanje uzroka i posljedice;
- * razumijevanje poruke teksta posredstvom analize ponašanja likova;

U ovom periodu još uvijek je u prvom planu **p r a v i l n o s t** čitanja i **razumijevanje**. Brzina čitanja ovisi od brzine razumijevanja. Postepeno navikavati učenike na čitanje u sebi i kombinovati te vježbe s vježbama glasnog čitanja.

Čitati s razumijevanjem znači: razumjeti riječi, izraze i rečenice, sadržaj teksta, uočiti likove i njihove osobine (na osnovu njihovih postupaka), moći reprodukovati, ispričati suštinu pročitanoog, odnosno uočiti besmislenost u nonsensnom sadržaju i moći uspostaviti logički slijed riječi i rečenica .

Od početka prvog polugodišta treba, paralelno s ostalim programskim zahtjevima, u kontinuitetu realizirati **predvježbe za pisanje**. Štampana slova su jednostavnija, ne povezujemo ih. Pisana slova imaju složeniju grafičku strukturu i mnogo specifičnosti u povezivanju. Vježbe čitanja i predvježbe za pisanje idu paralelno.

Pretpostavljamo da će učenici na kraju prvog polugodišta prvog razreda čitati korektno (pravilno i s razumijevanjem). Razlike će biti uočljive od učenika do učenika. To je sasvim u skladu s razlikama u samom startu i dinamici napredovanja u usvajanju znanja i vještina tokom razreda.

Posebnu pažnju u pisanju treba usmjeriti na:

- usvajanje pisanih i štampanih slova latiničnog pisma;
- pisanje pojedinačnih slova;
- povezivanje slova u strukture riječi;
- pisanje po uzoru;
- rečenice napisane štampanim slovima prepisujemo pisanim slovima;
- rečenice napisane pisanim slovima prepisujemo pisanim slovima;
- prepisivanje niza rečenica - nteksta;
- pisanje riječi i rečenica uz ilustrirani sadržaj;
- pisanje rečenica uz ilustracije;
- vježbe dopunjavanja rečenica;
- slušam – pamtim - pišem;
- jezične igre: igre rasutim slovima, riječi s poremećenim slijedom slogova;
- leksički nizovi riječi (odaberi riječi koje voliš, protumači zašto si odabrao tu riječ, stvaraj rečenicu);
- igre zajedničkog sastavljanja rečenica;
- vježbe pisanja primjenom diktata s komentarom i stvaralačkih diktata;
- vježbe usmjerene na estetsku stranu rukopisa;
- usavršavanje tehnike i logike čitanja, usavršavanje tehnike pisanja;
- uvođenje u čitanje elemenata izražajnosti;

Usvajanje pisanih slova latiničnog pisma: razlikovanje grafičke strukture pojedinih slova, mogućnost pisanja i pravilnog povezivanja slova u strukture riječi.

Manje zanimljive sadržaje, pomalo apstraktne, približićemo učenicima pomoću elemenata igre, igre sa svrhom, povezivanjem tih sadržaja sa sadržajima drugih nastavnih predmeta i sa iskustvenim elementima. U igri kao ugodnom situacionom kontekstu moguće je ostvariti uspješnu komunikaciju, a i istovremeno motivirati učenike da prezentiraju ideje, stavove i ispolje kreativne crte. Nastavnik je samo posrednik koji dobro razumije sve aspekte organizacije i realizacije sadržaja nastavnih programa.

Jezik

- * Rječnik
- * Gramatika
- * Pravogovor (ortoepija)
- * Pravopis (ortografija)

Ove sadržaje dijete usvaja na sadržajima drugih područja nastave maternjeg jezika, pa i na sadržajima drugih nastavnih predmeta. Još uvijek učenici nisu spremni za usvajanje apstraktnih sadržaja, pa i elementarne pojmove treba zasnivati na komunikaciji, situacionom govornom kontekstu, komunikacijskim tekstovima i zadržati se na razini prepoznavanja jezičnih sadržaja.

Raznovrsnim vježbama koje mogu imati identičnu polaznu osnovu (sliku, tekst, rečenice, govornu situaciju, film), ali različito usmjerenje: jezično, stilsko, gramatičko, raditi dalje na poboljšanju kvaliteta govora. Još uvijek ima vremena za ublažavanje ili otklanjanje eventualnih teškoća u govoru čitanju i pisanju.

Sadržaji gramatike su apstraktnog karaktera i kao takvi daleki razumijevanju učeniku prvog razred, s obzirom na konkretnost kao osnovno obilježje njegovog mišljenja.

Uz to, dijete još uvijek ima problema s čitanjem. To će biti tako sve do trenutka kada proces čitanja postane automatiziran.

Književnost

Književnost kao područje u nastavnom predmetu ima umjetničke i književnoznanstvene aspekte.

U razrednoj je nastavi težište na umjetničkoj, doživljajnoj komponenti. Ovo je područje u funkciji usavršavanja tehnike čitanja, razumijevanja sadržaja i ostalih segmenata, a u skladu sa zahtjevima programa. Ne treba zaboraviti da stupanj razvijenosti pamćenja, mišljenja, emocionalna zrelost, kao i stupanj lingvističkog razvoja utiču na percepciju i recepciju književnog djela, a književno djelo ukupnim bogatstvom i ljepotom djeluje poticajno na sve navedene aspekte, posebno na rječnik, jezičke i kulturološke aspekte, senzibilitet i doživljajno spoznajni intenzitet u procesu komunikacije s književnim tekstom.

Književnoznanstvene aspekte čine osnovni pojmovi o sadržaju teksta, događaju ili događajima, toku događaja, likovima i njihovim osobinama. Nastavnikovo posredovanje je još uvijek veoma važno u uspostavljanju komunikacije s tekstom.

Tematska i žanrovska raznovrsnost

U prvom razredu još uvijek ne uvodimo lekturu u klasičnom smislu. Ukupne napore treba usmjeriti na čitanje u razredu, na korekcije i uvođenje učenika u pravilno čitanje. Posebni (kratki, smisleni, zanimljivi tekstovi sa zadacima koji su primjereni učenicima) mogu biti u funkciji osamostaljivanja učenika u druženju s tekstom.

Duga je staza koju treba s učenicima preći kako bi svako u njemu dostupnom trenutku i obimu shvatio smisao rečenog. Ali, i to je shvatanje strogo individualno. Tu individualnost treba poštovati, kako s obzirom na potrebno vrijeme, tako i s obzirom na mogućnost izražavanja smisla pročitanog.

Sadržaje medijske kulture treba posmatrati u kontekstu sadržaja drugih područja nastave maternjeg jezika i sadržaja drugih nastavnih predmeta i u kontekstu života. Imaju funkciju pravovremenog preveniranja negativnog djelovanja sadržaja malih i velikih ekrana i postepenog osposobljavanja učenika za selektivan pristup sadržajima filma i televizije. Posebno je važno učenicima objasniti da ono što je moguće u crtanom filmu nije moguće i u životu (da kišobran nemože zamijeniti padobran i da nije moguće pomoću kišobrana spustiti se s balkona, ili da lik umire, pa oživljava). Nije naglasak na pojmovima i njihovom definiranju, nego na razumijevanju komunikacije i poruke, odnosno snalaženju u toj komunikaciji.

Sadržaji kulture usmenog i pismenog izražavanja su u funkciji razvoja jezičkih sposobnosti, kulture komunikacije na usmenoj i pisanoj razini. Ovi su sadržaji i u sadržajima svih drugih područja. Valja znati da vježbama pismenog izražavanja uvijek prethodi vježba usmenog izražavanja. Samo kod uvođenja u situacioni razgovor i kod upoznavanja pravila telefonskog razgovora ostajemo na razini usmene komunikacije. Treba koristiti one oblike pismenih vježbi koji su primjereni učenicima prvog razreda: prepisivanje riječi, rečenica, kraćeg teksta, odgovore na pitanja, dopunjavanje rečenica, sastavljanje rečenica prema slici, pisati čestitku, razglednicu pismo. Radi uvježbavanja tehnike pisanja, praćenja i provjeravanje nivoa postignuća u gramatici i pravopisu koristiti diktate (diktat s komentarom, izborni diktat, diktat s predusretanjem pogrešaka, objašnjeni diktat, izborni, stvaralačke diktate). Metodički dobro osmišljenom primjenom diktata u prvom je razredu moguće razvijati pažnju, sposobnost pamćenja, samostalnost i istrajnost u radu.

Ukupan broj nastavnih časova ovog nastavnog predmeta podijelili smo po pojedinim područjima u skladu s postavljenim ciljevima i obimom programskih zahtjeva. Ta je podjela samo jedan od parametara u procjeni vremena potrebnog za usvajanje sadržaja određenog područja. Sadržaji svih područja čine cjelinu spoznaje o jeziku, književnim djelima, zakonitostima u jeziku. Moguće ih je izučavati u međusobnoj povezanosti, kao i u značajnoj povezanosti sa sadržajima drugih nastavnih predmeta.

Očekivani rezultati (ishodi učenja)

Učenik će posjedovati kvalitete određene odgojno-obrazovnim ciljevima za svako pojedino područje. Realizacija programskih sadržaja **nastavnog predmeta u cjelini** treba rezultirati sljedećim ishodima :

- Učenik će poznavati prvo pismo (latinicu), čitaće pravilno tekstove koji su njemu primjereni i brzinom koja odgovara običnom svakodnevnom usmenom govoru ;
- Učenik će razumjeti sadržaj pročitano: moći će ispričati sadržaj pročitano samostalno, ili uz neznatnu nastavnikovu pomoć;
- Poznavaće pisana slova latinice (moći će napisati slova, povezivati ih pravilno u strukture riječi i rečenica);
- Moći će odrediti početak i kraj rečenice na usmenoj i pisanoj razini;
- Moći će na kraju drugog razreda samostalno prepisati tekst obima 15-20 riječi (do 4 riječi u rečenici) ili napisati riječi, rečenice, tekst u formi diktata (objašnjenog i diktata s komentarom, stvaralačkog diktata, izbornog diktata);
- Uvažavaće pravopisne zahtjeve o pisanju velikog slova na početku rečenice, u pisanju vlastitih imena ljudi. Pisanje imena gradova i sela treba zasnivati na prepoznatljivim imenima u pojedinim sredinama (kriterij blizine i poznatosti);
- Moći će procijeniti šta je posebno važno u tekstu, a šta manje važno i kazati razloge za takav stav, uočiti uzrok i posljedicu ;
- Prepoznavaće uspješno glavne i sporedne likove i njihove osobine, imenovaće te osobine na razini dobrog i lošeg, prihvatljivog-neprihvatljivog, poželjnog-nepoželjnog ponašanja;
- Uočavanje karakteristika likova pomoći će učeniku u uočavanju poželjnih i nepoželjnih vidova ponašanja ljudi u njegovom okruženju, a razvijanje opreza u komunikaciji je mjera prevencije eventualnih negativnih iskustava;
- Može govoriti u kontinuitetu i služiti se programom predviđenim oblicima izražavanja;
- Znaće razgovarati s drugom osobom ili osobama direktno ili telefonom uz uvažavanje pravila lijepog ponašanja;
- Može ispričati priču predstavljenu nizom slika ili jednom slikom (kao običan slijed događaja);
- Može prepričati tekst pomoću detaljnih pitanja;
- Može precizno odgovoriti na postavljena pitanja i tako prepričati tekst;
- Može tačno prenijeti informaciju;
- Može napisati priču ispričanu nizom slika ili jednom slikom ;
- Može napisati pisanim slovima riječi i rečenice napisane štampanim slovima;
- Može prepričati priču u pisanoj formi (po nizu slika, jednoj slici, po detaljnim pitanjima);
- Zna napisati čestitku - poruku, sadržaj razglednice, kratko pismo-poruku;
- Posjedovaće svijest o štetnosti djelovanja sadržaja TV ekrana, neće mnogo vremena provoditi pred TV ekranom, posjedovaće informacije o štetnosti pretjerane identifikacije s likovima iz crtanoog filma, odnosno TV likovima kako bi se izbjegle eventualne nezgode;
- Moći će usredsrediti pažnju na sadržaj ili aktivnost ;
- Znatno će napredovati u sposobnosti praćenja i slušanja tuđeg govora;
- Potpunije će razumijevati značaj kulture čitanja i rado će čitati, ispoljavaće ekspresivnu kreativnost u govoru i pisanju.

Program za nastavni predmet

SVIJET OKO NAS

(prvi razred osnovnog obrazovanja)

Cilj i zadaci

Cilj nastave predmeta *Svijet oko nas* je da djeca kroz usvajanje znanja, umijanja i vještina razvijaju svoje saznanje, socijalne, fizičke i kreativne sposobnosti.

Učenjem i usvajanjem znanja o sebi, o lokalnoj sredini i širem okruženju u kome žive, kod djece treba razvijati osjećaj za čuvanje i njegovanje sopstvenog, a poštivanje drugog i drugačijeg nacionalnog identiteta, kako bi se od najranijeg uzrasta formirao duh tolerancije i multikulturalnosti.

Zadaci:

- Razvijanje osnovnih pojmova o prirodnom i društvenom neposrednom okruženju i povezivanje tih pojmova;
- razvijanje logičkog mišljenja i zaključivanja;
- razvijanje sposobnosti zapažanja pojava, procesa i objekata u okruženju i njihovog povezivanja;
- razvijanja radoznalosti, interesovanja i sposobnosti za aktivno upoznavanje lokalnog okruženja;
- osposobljavanje za samostalno učenje i sposobnost informisanja;
- integrisanje iskustvenih i naučnih saznanja u okvire sistema pojmova iz oblasti prirode i društva;
- sticanje elementarne naučne pismenosti i stvaranje osnova za dalje učenje;
- upoznavanje civilizacijskih tekovina i mogućnosti njihovog razumnog korišćenja i dograđivanja;
- razvijanje ekološke svijesti i ljubavi prema prirodi.

Operativni zadaci:

- formiranje elementarnih naučnih pojmova iz prirodnih i društvenih nauka;
- ovladavanje početnim tehnikama saznanog procesa: posmatranje, uočavanje, upoređivanje, klasifikovanje;
- podsticanje interesovanja kod djece pitanjima, odgovorima, idejama u vezi sa pojavama, procesima i situacijama koje se događaju u prirodi ili se dešavaju u njihovom okruženju dolaze do određenih zaključaka i saznanja, imajući u vidu njihove kognitivno-razvojne sposobnosti;
- podsticanje i razvijanje istraživačkih aktivnosti kod djece;
- podsticanje uočavanja jednostavnih uzročno-posljedičnih veza, pojava ili procesa;
- podsticanje slobodnog iskazivanja svojih mišljenja, zapažanja, zaključivanja i predviđanja;
- rješavanje određenih prostih problem-situcija kroz oglede, samostalno i u timu;
- razvijanje odgovornosti prema sebi i drugima, prema okruženju;
- razvijanje odgovornosti prema radu.

SADRŽAJ PROGRAMA

JA I DRUGI - Ja kao prirodno i društveno biće

- zadovoljavanje svojih potreba i osjećanja uvažavajući potrebe i osjećanja drugih;
- ambijent u kojem živim: dom, ulica, škola, naselje;
- grupacije ljudi u okruženju i moje mjesto u njima: porodica, rođaci, susjedi, vršnjaci, sugrađani;
- bošnjački praznici i običaji i praznici i običaji drugih naroda;
- dečja prava (uvažavanje različitosti i prava drugih).

ŽIVA I NEŽIVA PRIRODA - šta čini prirodu; razlikovanje žive od nežive prirode

Živa priroda

- biljke i životinje različitih staništa u neposrednoj okolini;
- karakteristične biljke u okruženju (izgled, staništa, značaj biljaka i njihovo njegovanje);
- karakteristične životinje u okruženju (izgled, staništa, način života, briga o njima);
- razlike i sličnosti među živim bićima na osnovu uočenih osobina;
- razlike i sličnosti među biljkama na osnovu spoljašnjeg izgleda;
- razlike i sličnosti među životinjama na osnovu spoljašnjeg izgleda.

Neživa priroda - voda, vazduh, zemljište

- osnovna svojstva vode: različita agregatna stanja, ukus, miris, providnost, oblici pojavljivanja vode u prirodi: izvori, potoci, rijeke, bare, jezera, mora;
- voda kao rastvarač;
- svojstva vazduha: miris, providnost, zagađenost;
- strujanje (kretanje) vazduha;
- osnovna svojstva zemljišta: boja, vlažnost, rastresitost;
- oblici reljefa lokalne sredine: planine, brda, ravnice, visoravni (Pešter);
- materijali, njihova svojstva (tvrdo-meko, providno-neprovidno, hrapavo-glatko...);
- ponašanje u vodi (pliva-tone, rastvorljivost-nerastvorljivost);
- ponašanje materijala pod spoljašnjim - mehaničkim i toplotnim utjecajima: (istezanje, sabijanje, savijanje, uvrtnje, promjene pri zagrijavanju i hlađenju);
- promjena agregatnog stanja vode.

Veza žive i nežive prirode

- značaj i uloga sunčeve svjetlosti i toplote na živi svijet;
- utjecaj prirodnih pojava na živa bića: smjena obdanice i noći, smjena godišnjih doba, vremenske prilike i njihov utjecaj na biljke, životinje i čovjeka;
- svjetlost i sjenka: oblik i veličina sjenke, obdanica i noć;
- značaj vode, vazduha, i zemljišta na živi svijet i ljudske djelatnosti;
- gajenje biljaka u različitim uslovima.

Orijentacija u prostoru i vremenu

- kretanje - promjena u prostoru i vremenu, prostorne (naprijed – nazad, gore-dolje, lijevo- desno) i vremenske (prije, sada, poslije) odrednice;
- kretanje svuda oko nas;
- pokretanje i zaustavljanje predmeta (guranje, vučenje, podizanje);
- kretanje u različitim sredinama i po različitim podlogama (brzina, pravac kretanja);
- utjecaj oblika predmeta na njegovo kretanje (klizanje i kotrljanje);
- orijentacija u prostoru u odnosu na karakteristične objekte u neposrednom okruženju;
- snalaženje u vremenu – kada je šta bilo, danas, juče, sutra; prepoznavanje vremenskih kategorija sedmica, mjesec, godišnje doba, godina;
- praćenje, mjerenje i bilježenje rastojanja i vremena.

Kultura življenja

- elementi kulture življenja (stanovanje, ishrana, odijevanje, očuvanje zdravlja i životne sredine);
- svojstva materijala određuju njihovu upotrebu i unaprjeđuju kulturu življenja;
- korišćenje različitih izvora informacija;
- opasne situacije po život, zdravlje, okolinu, (prevencija i pravilno ponašanje u saobraćaju, nepravilno korišćenje kućnih aparata, alata i različitih materijala, elementarne nepogode, saobraćaj i pravila ponašanja).

Način ostvarivanja programa

Program predmeta SVIJET OKO NAS rasterećen je faktografije i ponavljanja. Primjenom spiralnih krugova u ostvarivanju ciljeva i zadataka izbjegava se ponavljanje, već se omogućava nadograđivanje znanja, umijenja, vještina i stavova, a obradom odgovarajućih sadržaja izgrađuju se pojmovi iz oblasti prirode i društva. Za uspješnu realizaciju predviđenih sadržaja pored uobičajeni nastavnih sredstava i pomagala, treba koristiti i druge izvore znanja, elektronske i grafičke medije, jer će to doprinijeti da se kod učenika razvije funkcionalna pismenost kao podloga za dalje učenje. U tom cilju treba ostvarti prisnu saradnju sa izbornim predmetima kao što su: Čuvari prirode, Narodna tradicija, Ruka u tijestu, Građansko vaspitanje, jer su sadržaji ovih programa i programa SVIJET OKO NAS, međusobno kompatibilni.

Za postizanje zadatah ciljeva i ishoda, u nastavi ovog, kao uostalom svih drugih nastavnih predmeta, treba koristiti sve potvrđene nastavne metode, aktivnosti i načine učenja.

Program za nastavni predmet

MUZIČKA KULTURA

(prvi razred osnovne škole)

Cilj i zadaci

Cilj nastave Muzičke kulture je:

- buđenje interesovanja, ljubavi i razvoj pozitivnog odnosa prema muzici;
- stvaranje navika za bavljenje muzikom kod učenika;
- osposobljavanje za razumijevanje mogućnosti muzičkog izražavanja;
- razvijanje osjetljivosti za muzičke vrijednosti upoznavanjem umjetničke tradicije i kulture svoga i drugih naroda.

Zadaci nastave Muzičke kulture:

- upoznavanje osnove muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umjetnosti;
- njegovanje i kultivisanje dječijeg glasa (pravilno disanje, jasan izgovor riječi, intonativno tačno pjevanje);
- otkrivanje i razvijanje dječije muzikalnosti sa specifičnim sposobnostima, muzičko pamćenje, osjećaj za ritam, za visinu, trajanje i kvalitet zvuka),
- osamostaljivanje i socijalizacija djece kroz individualno, grupno i kolektivno muziciranje;
- podsticanje, razvijanje i njegovanje dječje kreativnosti u muzici (kao i ostalim oblicima stvaralaštva: pokret, likovno i literarno uz muziku);
- razvijanje emocionalne i estetske osjetljivosti djeteta za kvalitet muzike;
- upoznavanje tradicionalne i umjetničke muzike svoga i drugih naroda.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pjevaju po sluhu;
- slušaju vrijedna djela umjetničke i narodne muzike;
- izvode dječje muzičke igre;
- sviraju na dječjim muzičkim instrumentima;
- razvijaju stvaralačke sposobnosti.

Sadržaji programa

Preporučene kompozicije za pjevanje u prvom razredu

Narodne pjesme

1. Razgranala grana jorgovana
2. Višnjičica rod rodila
3. Kiša pada trava raste
4. Na kraj sela
5. Sitna je kiša padala
6. Jež
7. Ja brdom, brdom, brdom
8. Sanak me mori
9. Sjela Hajra kraj bunara

Dječje pjesme

1. Julio Marić/Nasiha Kapidžić-Hadžić: Lete, lete, laste
2. P. Kanižaj: Što se u vrtiću radi

3. Rođendanska pjesma iz zbirke-Zapjevajmo, zaigrajmo
4. J.Gotovac: Dom
5. M. Milić: Zavičaju moj
6. F. Šubert: Snivaj, spavaj
7. Kišobran za dvoje
8. M. Meršnik: Jesen
9. Čisto dijete
10. A. Stanković: Hej potoče
11. N. Hercigonja: Mali đaćki valcer
12. N. Hercigonja: Šaputanje
13. D. Basrak: Školsko zvono
14. Djeca su vojska najjača (stihovi V. Milošević)
15. J.B. Lili: Dok mjesec sja
16. M. Milić: Desilo se prekjuče
17. Maca prede
18. Dragutin Basrak: Padaj, padaj snježiću
19. Zlatko Špoljar: Satić kuca
20. V. Astarđžijeva: Proljeće
21. J. Gotovac: Majka uz kolijevku
22. J. Bitenc: Ide, ide patak
23. Kad si sretan - pjesma iz Švedske
24. Refik Hodžić: Đak veseljak
25. Suad Arnautović: Na krilima vjetra
26. Asim Horozić: Djeca rastu
27. Asim Horozić: Semafor
28. Branko Milićević: Carstvo - drugarstvo
29. M.Avdagić (Kike Budalike): Prvačić
30. Avanture maloga Juju
31. Najljepša mama na svijetu (hor Kolibri)
32. D. Laković: Lako je prutu
33. Usporite pored škole
34. S. Korunović: Visibaba mala
35. Šušti, šušti bambusov list
36. A. Korać i Lj. Ršumović: Braću ne donose rode

Muzičke igre

1. Hoki - poki
2. Pačiji ples
3. Klackalica- Grčka dječija igra
4. U šumici zeko
5. Kulina Bana vojska je (narodna)
6. Koka i pilići
7. Igraju se vrapci
8. Ovako se ruke miju
9. Berem, berem grožđe
10. Ringeraja
11. Strina rodo

12. Zeko pleše
13. Djeca i zečići
14. Žabe i roda
15. Pilići
16. Dječija narodna kola BiH
17. Refik Hodžić: Mali kauboj
18. Duško Radović: Zlokotlokrp
19. Pliva patka preko Save

Brojalice

1. En, ten, tini
2. Jedan, dva, tri
3. Eci, peci, pec
4. Tara, tara, tačke
5. Jedna vrana gakala
6. Pliva patka
7. Pusti pužu rogove
8. Lija i miš
9. Od koga si ti
10. Tri
11. Golub s krova guče
12. Čudo golemo
13. Minja Subota: Tužibaba Reza
14. Zeleni se tratina
15. Leptir i cvet
16. Pis, maco, pis
17. Išo medo u dućan
18. Tutumiš
19. Ugrijalo sunce
20. Ja se popeh na tarabe
21. Ko ne vid'o dugu

Sviranje na dječjim instrumentima

St. Korunović: Bubanj zove
 En, ten, tini
 Išo meda u dućan
 Pliva patka preko Save
 Pišem, pišem petnaest

Modeli

Do, do šta je to?
 Konj ima čet'ri noge
 Sol mi daj
 Mi je u sredini
 Mi idemo preko polja

Preporučene kompozicije za slušanje u prvom razredu

1. W.A.Mozart: Uspavanka
2. F.Šubert: Uspavanka
3. J.Brahms: Uspavanka
4. L.van Beethoven: Za Elizetu

5. R. Šuman: Sanjarenje
6. K.S.Sans: Labud
7. N.R. Korsakov: Bumbarov let
8. J.S. Bah: Ah, što volim
9. A.Ostrovski: Uvijek nek bude sunce
10. Kemal Monteno: Sarajevo ljubavi moja
11. B. Krnić: Medo pleše
12. M. P. Musorgski: Ples pilića u ljuskama
13. J. S. Bah: Arija iz svite br. 3
14. P. I. Čajkovski: Valcer cvijeća
15. G. Rossini: Duet mačaka
16. D. Šostakovič: Koračnica
17. A. Dedić: Kad bi svi ljudi na svijetu
18. Instrument čarobnjak - Muzička priča
19. Kemal Monteno: Zemljo moja
20. Tradicionalne pjesme naroda Bosne i Hercegovine
21. Aska i vuk, odlomci iz opere Asim Horozić
22. Avdo Smailović: Sa unukom Janom
23. Zvončići, zvončići - Zagrebački mališani
24. Jakov Gotovac: Dom
25. A. Korać: Najlepša mama na svetu
26. A. Korać: Ivin voz
27. Kad te vidim na sokaku
28. Nizamski rastanak
29. Zapjevala sojka ptica
30. Snijeg pade

Napomena: Autori ovog programa namjerno su dali ovako veliki broj muzičkih djela u nastavnim sadržajima kako bi učitelj imao od čega da izabere optimalan broj pjesama prilikom izrade nastavnog plana.

Program za nastavni predmet

LIKOVNA KULTURA

(prvi razred osnovne škole)

Cilj i zadaci nastave likovne kulture

Cilj odgojno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da se podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i djelovanje u skladu sa demokratskim opredjeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Zadaci:

- razvijanje sposobnosti učenika za opažanje oblika, veličina, svjetla, boja, položaja oblika u prirodi;
- razvijanje pamćenja, povezivanje opaženih informacija, što čini osnovu za uvođenje u vizuelno mišljenje;
- stvaranje uslova za razumijevanje prirodnih zakonitosti i društvenih pojava;
- stvaranje uslova da učenici na svakom času u procesu realizacije sadržaja koriste tehnike i sredstva likovno-vizuelnog izražavanja;
- razvijanje sposobnosti za prepoznavanje tradicionalne i moderne, suvremene umjetnosti;
- razvijanje učenikovih potencijala u oblasti likovnosti i vizuelnosti;
- buđenje i njegovanje ljubavi prema vrijednostima izraženim u djelima svih oblika umjetnosti;
- razvijanje svijesti o potrebi čuvanja i njegovanja likovne kulturne baštine svoga naroda, kao dijela sopstvenog nacionalnog identiteta;
- stvaranje interesovanja i potreba za posjećivanjem izložbi, galerija, muzeja i čuvanjem kulturnih dobara;
- razvijanje senzibiliteta za lijepo pisanje;
- razvijanje motoričkih sposobnosti učenika.

Operativni zadaci

U prvom razredu treba:

- osposobljavati učenika da se služi sredstvima i tehnikama likovno - vizuelnog izražavanja koji su dostupni i primjereni njegovom uzrastu;
- stvarati uslove za kreativno opažanje i tumačenje datih sadržaja u prvom razredu (oblike i njihove kvalitete, odnose u vidnom polju, svjetlo i sjenku, taktilnost, crtani film i strip, razlikovanje pojedinih sredina, vremenski i prostorni nizovi, tradicija, sadržaji iz života učenika, obitelji i vršnjačkih grupa);
- motivisati učenika da se slobodno likovno-vizuelno izražava, svojstveno uzrastu i individualnoj sposobnosti i da maštovito predstavlja svijet oko sebe.

Sadržaji programa

ISKUSTVENI SADRŽAJI, DOŽIVLJAJI IZ ŽIVOTA DJETETA (OBITELJ, DRUŠTVO VRŠNJAKA, ŠIRE OKRUŽENJE)

Grupa – jedinka, dijete – odrasli, mašta – realnost, razonoda – obaveze, ugodni i neugodni doživljaji – sjećanje.

Pojmovi: odrastanje

ODNOSI U VIDNOM POLJU

Lijevo - desno, gore - dolje, ispred - iza, više - niže, između, uspravno - položeno, koso, ispod, u, na, duboko - plitko, puno - prazno, otvoreno - zatvoreno.

Pojmovi: orijentacija.

VREMENSKI I PROSTORNI NIZOVI (CRTANI FILM I STRIP)

Asocijacije u nizu, crteži u nizu, slike u nizu, pokretni crteži, mrlje, oblici...

Pojmovi: film, strip.

SVJETLO I SJENKA

Uglovi osvjetljavanja, daljina i blizina svjetlosnog izvora, utvrđivanje promjenljivosti oblika i sjenke zavisno od ugla i daljine osvjetljavanja.

Pojmovi: svjetlo, sjenka.

TAKTILNOST

Razvijanje osjetljivosti za razne materijale putem dodira.

Pojmovi: dodir.

POSMATRANJE KAO POTICAJ

Posmatranje prirode, života i rada; obilazak i upoznavanje značajnijih objekata i spomenika kulture u svome mjestu i okruženju, kao što su Gradska tvrđava sa kulom motriljom, Gazi Isa begov hamam, Altun-alem i Lejlek džamija, Đurđevi stupovi i Sopoćani u Novom Pzaru, Sultan Valide džamija u Sjeniici, Sahat kula, Musala i manastir Mileševa u Prijepolju i dr. radi uočavanja osnovnih arhitektonskih karakterisrika kulturnih i vjerskih objekata.

Uvođenje djeteta u posmatranje i zapažanje svega što se nalazi u njegovom okruženju, doživljavanje svim čulima, upoznavanje funkcije i izražavanje

Pojmovi: čulnost, opažanje.

SADRŽAJI IZ KNJIŽEVNOSTI

Stvarno – nestvarno, dobro – zlo, bajka – basna, ilustracija – crtani film.

Pojmovi: ilustracija, crtani film.

Napomena: Prilikom izrade nastavnih planova i za uspješnu realizaciju nastavnih sadržaja, pogotovo onih vezanih za bošnjačku nacionalnu zajednicu, preporučuje se da se koristi **LIŠTA NEPOKRETNIH KULTURNIH DOBARA I SPOMENIKA KULTURE SANDŽAČKIH BOŠNJAKA** sačinjena od strane Odbora za kulturu Bošnjačkog nacionalnog vijeća 2008. godine, koju nastavnici mogu koristiti i kao izbor motiva za obradu većeg broja nastavnih cjelina.

Program za nastavni predmet

BOSANSKI JEZIK

(peti razred osnovnog obrazovanja)

CILJ

Cilj nastave Bosanskog jezika i književnosti je ovladavanje bosanskim standardnim jezikom, razvijanje jezičkih sposobnosti u govornoj i pisanoj upotrebi, primjena znanja stečenih iz ovog predmeta za ovladavanje sadržajima iz drugih nastavnih oblasti, ali i u svakodnevnom životnom iskustvu, u porodici i društvu.

S obzirom da su bosanski jezik i književnost kao prirodni i historijski afirmativ nacionalnog identiteta Bošnjaka, važni isto toliko koliko su važni i drugi jezici i literature u svijetu za ostale nacionalne kulture, to oni u ovom diskursu čine temeljnu civilizacijsku tekovinu multikulturalnosti. Nastavni plan i program bosanskog jezika i književnosti ima, kao opšti cilj, osmišljavanje uzajamnosti književno-jezičkih kultura kao vrijednost duhovne nadgradnje svjetske zajednice naroda.

Zadaci nastave bosanskog jezika su mnogobrojni i ostvaruju se u trima nastavnim područjima: bosanski jezik, kultura izražavanja i književnost. Zadaci tih triju nastavnih područja međusobno se prožimaju i dopunjuju i funkcionalno se povezuju sa ostalim nastavnim predmetima.

Učenici treba da:

- razumiju nastanak jezika i njegov značaj u komunikaciji, kao i upotrebu jezika u umjetnosti, njegovu slikovitost, metaforičnost, ritmičnost, simboliku;
- razumiju razvoj bosanskog jezika, u okviru balkanske jezičke zajednice, od njegove narodne do književnoumjetničke norme i savremenih standarda;
- nauče princip izgovaranja i pisanja riječi i rečeničnih struktura, da poznaju gramatičke kategorije riječi, da razumiju tvorbu riječi, da shvate odnos riječi u sintaksičkom diskursu, da razumiju metaforička značenja riječi, da njeguju kulturu čitanja i pisanja;
- u kontekstu upotrebe jezika, odnosno kulture izražavanja, upoznaju načine pripovijedanja, kao i analizu teksta;
- razviju kulturu pisanog izražavanja i da se kroz forme pisanih domaćih zadataka osposobljavaju za pisanje svih vrsta tekstova po standardima pravopisa i pravopisnih pravila;
- upoznaju književnu tradiciju i baštinu Bošnjaka, književne tokove i stvaraoce Srbije, zatim najvažnije stvaraoce u okruženju, Evropi i svijetu.
- upoznaju književno - teorijske pojmove i stilske - jezičke aspekte na primjerima školske i domaće lektire i njihov značaj za kulturu uopšte;
- kroz obradu predviđene lektire razviju smisao za samostalan rad, za samostalno čitanje i proširivanje znanja, razviju kulturu govora, slušanja i književno-jezičke interpretacije.

SADRŽAJI PROGRAMA

JEZIK, GRAMATIKA

Morfeme i riječi kao morfološke jedinice

- odnos između morfeme i riječi
- riječ kao složena jedinica

Vidovi analize riječi

- morfemska analiza riječi (korijen, tvorba riječi...)

Načini tvorbe riječi

- izvođenje – sufiksalna tvorba
- prefiksalna tvorba; prosto slaganje (kompozicija)

Kriteriji za klasifikaciju riječi

- Samostalne riječi i nesamostalne riječi
- Jednoznačnost i višeznačnost (riječi u prvobitnom i prenesenom značenju)
- Onomatopejske riječi

Vrste riječi:

- Promjenljive i nepromjenljive riječi (osnova riječi, nastavak);
- Nepromjenljive riječi:
- pojam priloga (prilozi mjesta, vremena, načina)
- pojam prijedloga
- veznici
- usklici
- rječce

Glagoli:

- Osnovna karakteristika i klasifikacija glagola
- Glagolski vid i glagolski rod
- Stilistička svojstva konjugacije
- Glagolski oblici: infinitiv, prezent, radni glagolski pridjev, perfekat, futur I
- Infinitivna i prezentska osnova
- Pomoćni glagoli

Imenice:

- Vrste imenica prema značenju
- Tvorba imenica
- Deklinacija imenica;

Padežni sistem

nominativ, genitiv, dativ, akuzativ, vokativ, instrumental, lokativ (osnovna značenja padeža i njihova funkcija u rečenici)

- Glasovne promjene u deklinaciji imenica; nepostojano a, palatalizacija, sibilizacija

Pridjevi:

- Značenje i vrsta pridjeva
- Stepovanje pridjeva
- Određeni i neodređeni oblik pridjeva u nominativu;
- Deklinacija pridjeva.

Zamjenice:

- Lične zamjenice (kraći oblici ličnih zamjenica)
- Upitne, odnosne, neodređene, povratna, povratno–posvojna;
- Deklinacija zamjenica

Brojevi:

- Glavni i redni brojevi;

- Deklinacija brojeva.

Rečenica:

- Prosta rečenica;
- Predikat – imenski i glagolski;
- Subjekt – više subjekata, neizrečeni subjekt;
- Priloške oznake u rečenici;
- Pojam složene rečenice;
(mjesto, vrijeme, način);
- Pravi i nepravi objekat; atribut i apozicija;
- Rečenica s izrečenim i neizrečenim subjektom; rečenica s više subjekata;
- Pojam složene rečenice
- Vježbe u izgovaranju dugih i kratkih akcenata

Pravogovor i pravopis

- Zavičajni govor i književni jezik
- Riječi iz mog zavičaja (lokalna leksika – sakupljanje i pravljenje rječnika lokalnih riječi)
- Književna leksika
- Veliko slovo u jednočlanim i višečlanim nazivima planeta, kontinenta, okeana, država, naroda i naseljenih mjesta;
  - Upravni i neupravni govor;
  - Pisanje i izgovor superlativa pridjeva;
  - Veliko i malo slovo u pridjevima izvedenim od vlastitih imena;
  - Izgovor i pisanje riječi s glasovima ije, je
  - (umanjenice i komparativ);
  - Izgovor i pisanje č i ć u deklinaciji imenica i stepenovanju pridjeva;
  - Rečenični i pravopisni znakovi: trotačka, crtica, zagrade

K N J I Ž E V N O S T

Bošnjačka književna tradicija

Prvi pisani spomenici (Blagajski zapis, povelje bosanskih vladara, Hvalov zbornik, Humačka ploča,

Epigrafski zapisi: (zapisi na stećcima, natpis sudije Gradiše, Slovo za Grda, Slovo o čovjeku... Veliki sudija, Zapisi na mostovima, česmama, džamijama)

Narodna književnost

Lirske pjesme: Djevojka i behar, Djevojka je ružu brala, Po Taslidži pala magla, Uspavanka, Balade – Omer i Merima,

Epske pjesme: Mujo ženi brata Halila, Tale dolazi u Liku, Đerzelez Alija i vila, Udadba Ajke Sinanbegove, Ženidba Smailagić Meha (odlomak).

Narodna proza: Bajka o prstenu, Lisica i gavran, Putnik i gostioničar, Poslovice, izreke, pitalice,

Lirika

- Narodne lirske pjesme
- Narodne epske pjesme
- Neka nam oprostite trave – Izet Sarajlić,
- Prvi snijeg – Osman Đikić,
- Srebrena česma – Džemaludin Latić,
- Otac s kišobranom – Ismet Bekrić,
- San – Bisera Alikadić

- Različak – Enisa O. Ćurić,
- Staza proljeća – Nikola Martić
- Pisma – Miroslav Antić
- Da je meni drvo biti – Oton Župančić,
- Himna cvijeta – Halil Džubran,
- Vrelo ljepote (izbor) – Šimo Ešić,
- Svici – Kasim Derakovic
- Kuću kućom čine djeca – Muhidin Šarić

Epika

- Narodna proza
- Majka – Zija Dizdarević,
- Zemlja – Husein Bašić,
- O pero – Nerkezi
- Selmanova kruška – Ismet Rebronja,
- Hrt – Ćamil Sijarić,
- Sijelo mudraca - Nedžad Ibrišimović,
- Tri lica moga oca – Rizo Džafić,
- Niko i ništa – Alija Isaković,
- Lađarski put – Alija Dubočanin,
- Roman o novčiću (odlomak) – Kemal Mahmutefendić,
- Veliki pljusak – Hasan Kikić
- Majstorije – Advan Hozić,
- Odijelo - Ibrahim Kajan
- Za obraz – Alija Nametak,
- Vodeni cvijet – Ahmet Hromadžić
- Vučja gora (odlomak) – Safet Sijarić,
- Đaci pješaci – Vefik Hadžisalihović
- Slika Isfahana – Zuko Džumhur
- Bašta Sljezove boje (odlomak)– Branko Ćopić
- Knjiga – Ivo Andrić,
- Ulica divljih kestenova – Danilo Kiš
- Morski talas – Luko Paljetak
- Bijeli ljudi u blizini – Danijel Defo
- Dvadeset hiljada milja pod morem – Žil Vern
- Pet zrelih krušaka – Viljem Sarojan,
- Lesi se vraća kući – Erih Najt,
- Vrelo ljepote (izbor) – Šimo Ešić,

Drama

- Dok se dvoje svađaju treći se koristi (poučni skeč)- Abdulah Sidran,
- Hasanaginica (dramatizacija) – Alija Isaković
- Tvrdica (odlomak) - J. S. Popović
- Kapetan Džon Pipifoks – Dušan Radović

Domaća lektira

Tajne djedovog mlina – Bajruzin H. Planjac,
 Onaj koga nema – Mehmed Đedović,
 Moja nevidljiva drugarica – Zekerija Tamir,
 Priče iz Daljine – Refik Ličina,
 Pešter – Bisera Suljić,

Pjesme iz provincije – Safet Hadrović Vrbički,
Pisma sinu Samiru – Rasim Čelahmetović,
Prozori – Redžep Nurović,
Darovi (izbor) – Zaim Azemović

Napomena:

Prilikom izrade Nastavnoga programa iz književnosti vodilo se računa o estetskim, etičkim i nacionalnim kriterijima u izboru književnih djela i pisaca, pa je zbog toga ponuđen relativno veliki broj tekstova, tako da prilikom izrade globalnih i operativnih nastavnih planova i programa sami nastavnici mogu vršiti određenu selekciju obaveznih književnih tekstova, ali bi bilo poželjno da svi tekstovi budu zastupljeni u čitankama.

KULTURA USMENOGA I PISMENOGA IZRAŽAVANJA

Prepričavanje

-stvaralačko prepričavanje,
-prepričavanje sažimanjem fabule

Razgovor

- Privatni i službeni razgovor

Čitanje i slušanje (Izražajno čitanje književnoumjetničkog teksta; govorne vrednote izražajnog čitanja, jačina, boja glasa, dikcija, pauze, logička, gramatička i stilistička interpunkcija u kontekstu izražajnog čitanja); Ostale vrste čitanja u nastavi: naglas, u sebi, usmjereno, s bilješkama, čitalačke tehnike i stilovi (vježbe čitanja na konkretnim tekstovima –književnoumjetničkim, naučnim, administrativnim, publicističkim i dr.). Čitanje teksta s razumijevanjem; slušati druge učenike i zapažati obilježja dobrog čitanja.

Pričanje kao pripovjedačka (narativna) vrsta izražavanja u nastavi ili doživljaju

Pričanje stvarnog događaja (hronološko i retrospektivno)

Pričanje izmišljenog događaja ili doživljaja (hronološko i retrospektivno)

Pričanje prema zadanoj slici ili muzici

Opisivanje prema predmetu, biću ili pojavi kao osnovici opisa: opis osobe (portret); opis raja (pejzaž); opis zatvorenog prostora (enterijer); opis otvorenog prostora (eksterijer); opis bića ili grupe bića unutar prostora ili pojave. Pravilna primjena deskripcije u vježbama usmenoga i pismenoga izražavanja .

Pisanje vlastitih deskriptivnih tekstova i primjena pravilnih opisivačkih postupaka.

Pisanje diktata (s obzirom na pravopisne pojave obrađene u 5. razredu). Prepričati tekst poštujući hronološki slijed, jasno i logično povezivanje rečenica izdvajajući važnije dijelove, izraziti vlastiti komentar. Osnovna pravila službenog pismenog obraćanja, razlika između službene i privatne komunikacije; načini oslovljavanja,

Savladvanje osnovnih pravopisnih pravila

Pravilno pisanje diktiranih tekstova i uočavanje odgovarajućih pravila ili poteškoća u pisanju,

kontrolni diktat, diktat sa predusretanjem grešaka, proučeni diktat, slobodni diktat);

Pisanje školskih pismenih zadaća (četiri u toku školske godine)

MEDIJSKA KULTURA

Pojmovi:

Osnovne vrste medija: štampani i elektronski;

Novine, časopisi, strip, radio, televizija, internet (postanak i razvoj)

Film (postanak, historijat, filmski rodovi i vrste)
Teatar - pozorište kao književno-scenska umjetnost: scena, kulisa, pozorišni prostor;
Osnovne vrste radijskih i televizijskih emisija,
Uloga školske biblioteke u nastavi bosanskog jezika i književnosti
Principi katalogizacije knjiga (s posebnim osvrtom na internet)
Nastavni sat lektire u školskoj biblioteci

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastava bosanskog jezika i književnosti može se uspješno realizovati primjenom i kombinovanjem više nastavnih metoda. Radna praksa je pokazala da su dobri rezultati i dostignuća postizani primjenom različitih nastavnih metoda, gdje svaka ima svoju specifičnu funkciju i kreativnu vrijednost.

Tokom nastavnog procesa učenicima treba prezentirati one sadržajne jezičko-literarne vrijednosti koje će im biti potrebne za dalje nivoe školovanja, za sticanje opšte kulture.

Treba motivisati učenike da sami rasuđuju i donose zaključke pri obradi nastavnih jedinica u kontekstu širih programskih sadržaja.

Nastavnik treba da upozna i uvažava pedagoško-psihološke sposobnosti učenika i da u radnom procesu upotrebljava odgovarajuće didaktičko-metodičke principe. Osobito je značajna didaktička formula da je učenik uvijek u centru obrazovno-radne kreacije, koju nastavnici i ostali pedagoški radnici uspostavljaju primjenjujući afirmisane metodološke standarde. Tok jezičko-literarne didaktičke komunikacije treba da ima metodički smjer: **nastavnik – tekst – učenik** ili **učenik – tekst – nastavnik**. U metodičko-kreativnom kontekstu je i individualna komunikacija: **učenik – tekst**. Takođe je produktivna i posredna i neposredna komunikacija: **izvor, prenosilac, kanal, primalac – cilj**.

Sem opštih metoda, savremena nastava jezika i književnosti ima i svoje posebne metode. Od mnogih metoda koje se mogu primjenjivati u nastavi bosanskog jezika i književnosti, primjenljive su sljedeće:

- **metoda čitanja i rada na tekstu (tekst-metoda);**
- **metoda razgovora (dijaloška);**
- **metoda izlaganja i objašnjavanja (monološka);**
- **metoda praktičnog rada** (metoda naučnog istraživanja: oblast jezika

dijalektologija, prozodijskih osobina lokalnih govora, sakupljanje raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije – spiker, reporter, urednik, lektor, koreograf, glumac, recitator, organizator kulturnih svečanosti);

- **metoda interaktivnog učenja** (simultani kompjuterski CD-programi, internet, auditivna i vizuelna tehnologija, film, pozorište);

- **metoda individualnog rada učenika** (učenje, istraživanje, prezentiranje individualne poetsko-jezičke kreacije);

- **metoda rada u grupama** (učenje, timsko istraživanje, timsko prezentiranje istraživačkih rezultata, kultura diskusije i dijaloga);

- **kombinovana metoda** (čitanje teksta, razgovor o tekstu, objašnjenje i pokazivanje).

Resurs nastavnih metoda u savremenim pedagoško-obrazovnim standardima pruža mogućnosti za širi izbor i primjenu novijih i savremenijih metodoloških varijanata. U realizaciji operativnih sadržaja nastavnik će primjenjivati najproduktivnije metode kojima se stvaraju uslovi za postizanje dostignuća najvišeg stepena.

Oblici (forme) rada

Sem ovdje izloženih metoda, u nastavi bosanskog jezika i književnosti mogu se primjenjivati i razni oblici rada, kao što su:

- **individualni rad učenika** (formiranje navika za samostalni rad);
- **rad u grupama** (timski rad) i saradnja među grupama (rad na široj temi ili književno-jezičkom projektu);
- **rad u parovima i saradnja među parovima (tandem rad);**
- **rad sa svim učenicima** (čitanje, slušanje, govor, pisanje);
- **diferencirani rad** (dopunski i dodatni);
- **specijalni rad sa učenicima posebnih potreba** (manja oštećenja vida, sluha, manje govorne smetnje);
- **debatne forme rada** (tribine, okrugli stolovi, rasprave, diskusije, takmičenja u vještini govora, afirmacija demokratije sa konkretnim primjerima);
- **naučno-istraživačke forme rada** (tematika, kompozicija, sadržaj, citati i fusnote, razlika između rezimea i recenzije).
- **medijske forme rada** (TV i radio spiker, konferansije, fotoreporter, izvještavač-dopisnik, sportski izvještač, telefonski razgovor, čitanje internet-tekstova);
- **učenje putem raznih igara** (kviz, recitali kao kolektivne igre, vještine glume kroz igru, imitacije i komične scenske sekvence, učenje na izletima – skupljanje bionimske leksike, sportske igre).

Svaka **didaktička inovacija i inicijativa** u nastavnom procesu je korisna, osvježavajuća i privlačna za učenike, a nastavnik treba da ih upućuje na kontinuitet i aktivnosti u učionici, školi i van škole – da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku, da opažaju i upoznaju sredinu u kojoj žive, da misle na nezavisan način i da argumentovano afirmišu svoja mišljenja.

Poznati **didaktički principi** moraju biti cilj svakog oblika nastavne prakse i postizanja dostignuća predviđenih ovim programom.

JEZIK, GRAMATIKA

Kroz ovu nastavnu temu učenici se osposobljavaju za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim bosanskim jezikom. Postupnošću i selektivnošću učenicima se jezik predstavlja kao sistem gdje se nijedna pojava ne izučava izolovano. Postupnost se obezbjeđuje samim izborom i rasporedom nastavnih sadržaja, a konkretizacija nivoa obrade kroz zahtjeve, zapažanja, uočavanja i dr. Selektivnost se postiže izborom najosnovnijih jezičkih zakonitosti i informacije o njima.

Akcent se obrađuje kroz stalne vježbe, uz korišćenje audio snimaka.

Vježbe za usvajanje znanja iz gramatike do njihove praktične primjene u novim govornim situacijama proističu iz programskih zahtjeva.

Nastava gramatike počinje motivacijom, a završava se saznavanjem i primjenom određenog gradiva i to uvijek na interesantnim tekstovima i primjerima. Tu veliku ulogu igra učestalo spajanje indukcije i dedukcije, analize i sinteze, prihvatanje teorijskih objašnjenja i praktične primjene.

Pravopis se savlađuje putem vježbanja, elementarnih i složenih, koja se organizuju često i različitim oblicima pismenih vježbi. Ortoepske vježbe treba da budu kraće i češće, da se izvode ne samo u okviru nastave jezika već i kroz nastavu čitanja i jezičke kulture.

KNJIŽEVNOST

Kroz ovu nastavnu temu učenici se uvode u svijet književnosti; razvijaju se literarne i jezičke sposobnosti, ali se upoznaju i sa ostalim neknjiževnim tekstovima. Lektira je razvrstana na liriku, epiku i dramu kako bi proporcija književnih djela bila odgovarajuća i razložna. Pri obradi tekstova treba primijeniti jedinstvo analitičkih i sintetičkih postupaka. Značajne pojedinosti, elementarne slike, ekspresivna mjesta i stilsko-jezički postupci će se posmatrati i obrađivati u prirodnom sadejstvu sa drugim umjetničkim činionicima. Tumačenje književnog djela treba da bude povezano s rješavanjem problemskih pitanja podstaknutim tekstom i umjetničkim doživljajem. Jezičkostilskim sredstvima treba prići sa doživljajnog stanovišta. Funkcionalni pojmovi se objašnjavaju u toku nastave, a učenici ih spontano usvajaju.

Nastavnikove informacije su vrlo značajne, a moraju biti potpune, sadržajne, konkretne i prilagođene toku i tipu časa. Kako školska lektira, tako i djela koja su predviđena za **domaću lektiru** interpretiraju se po istoj metodologiji, na osnovu predhodnog čitanja i pripreme učenika na samoradnju. **Interpretaciju djela**, kao **diskusija** može biti individualna i u grupama – razvrstana po temama ili drugim književnoumjetničkim kriterijima.

Za uspješanu obradu nastavnih sadržaja iz predmeta **Bosanski jezik i književnost** najproduktivni je postupak rada na tekstu književnog djela, prilaženje djelu sa umjetničko-jezičkog aspekta. Principom čitanja djela i pripremom za čas, uz asistenciju nastavnika, učenik stiče pravilnu sliku o piscu i vremenu, nastanku djela i društvenim prilikama o kojima pisac govori.

JEZIČKA KULTURA (usmeno i pismeno izražavanje)

U ovom segmentu jezika treba neprestano imati u vidu osnovni cilj: razvijanje jezičkog mišljenja i jezičke svijesti uočavanjem jezičkih zakonitosti. Nastava će biti očiglednija ako se koriste audio snimci i ako se sluša i analizira snimljeni govor. To se može postići kroz leksičke i morfološke vježbe, semantičke vježbe i na taj način podstaći učenike na literarno stvaralaštvo.

U proučavanju jezika i jezičkih sadržaja (jezika u upotrebi i jezika u književnom djelu) posebna pažnja se posvjećuje osposobljavanju učenika da razumiju fonološke, morfološke, leksičke, sintaksičke i stilske karakteristike, tvorbene modele kao i jezčku polifoniju i slikovitost, jezičku kreaciju, kao i razliku narodnog i standardnog književnog jezika i njegove norme.

MEDIJSKA KULTURA

Očiglednim sredstvima upoznati učenike sa osnovnim vrstama medija; Osnovne aktivnosti su slušanje, zapažanje, upoređivanje, improvizacija.

Program za nastavni predmet

HISTORIJA

(peti razred osnovnog obrazovanja)

CILJEVI izučavanja nastavnog predmeta historija je kulturni napredak i humanistički razvoj učenika. Cilj nastave historije je da doprinese razumijevanju historijskog prostora i vremena, historijskih procesa i tokova, kao i razvijanju nacionalnog identiteta i duha tolerancije kod učenika.

ZADACI nastave historije su da učenici, uočavajući uzročno-posljedične veze, razumiju historijske procese i tokove, ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva i da poznaju nacionalnu i opštu historiju (političku, ekonomsku, društvenu, kulturnu...) kao i historiju susjednih naroda i država.

OPERATIVNI ZADACI:

- razumijevanje pojma prošlosti;
- upoznavanje načina i značaja proučavanja prošlosti;
- razumijevanje osnovnih odlika prehistorije i starog vijeka;
- razumijevanje osnovnih vremenskih odrednica (decenija, vijek, milenijum)
- osposobljavanje za korišćenje historijske karte;
- sticanje znanja o događajima i ličnostima koje su obilježile epohu starog vijeka;
- upoznavanje sa osnovnim odlikama antičke kulture

SADRŽAJI PROGRAMA

1. UVOD

PROŠLOST (pojam prošlosti, historijski izvori)

VRIJEME (hronologija – računanje vremena)

HISTORIJA, NAUKA O PROŠLOSTI (historija kao nauka i kao nastavni predmet; podjela prošlosti; hronološki i geografski okviri starog vijeka)

2. PREHISTORIJA

OSNOVNE ODLIKE PREHISTORIJE (postanak čovjeka, život i zanimanja, pronalasci, prehistorijska nalazišta na centralnom Balkanu)

PREHISTORIJA NA TLU DANAŠNJE SRBIJE I BOSNE I HERCEGOVINE (starije i mlađe kameno doba, metalno doba, prehistorijska nalazišta i vjerske predstave)

SANDŽAČKO PODRUČJE U DOBA PREHISTORIJE (kameno i metalno doba, arheološka nalazišta u Sandžaku)

3. STARI VIJEK

OSNOVNA OBILJEŽJA STAROG ISTOKA (geografski pojam Starog istoka, najpoznatije države i struktura društva)

KULTURA NARODA STAROG ISTOKA (religija, pismo, nauka, svakodnevni život)

NAJSTARIJI PERIOD GRČKE HISTORIJE (Kritsko, Mikensko i Homersko doba, kolonizacija, mitovi o Minotauru, Ahilu, Odiseju...)

GRČKI POLISI – SPARTA I ATINA (pojam polisa, struktura društva i državno uređenje)

GRČKO-PERSIJSKI RATOVI I PELOPONESKI RAT (uzroci ratova, bitke na Maratonu i u Termopilima, pohod na Siciliju i karakter i posljedice ratova)

GRČKA KULTURA (religija, olimpijske igre i mitologija)

GRČKA KULTURA (umjetnost, nauka i svakodnevni život)

HELENISTIČKA DOBA I NJEGOVA KULTURA (pojam helenizma i njegovi helenistički okviri, Aleksandar Veliki, kultura)

POSTANAK RIMA (osnivanje Rima, legenda o Romulu i Remu, struktura društva, hronološki okviri i uređenje Rimske Republike)

RIM –SVJETSKA SILA STAROG VIJEKA (vojska, osvajanja i provincije)

RIM U DOBA CARSTVA (principat, Trajanovi ratovi na Dunavu, dominat, centralni Balkan u antici, antički ostatci na prostoru centralnog Balkana)

RIMSKA KULTURA (religija, umjetnost, nauka i svakodnevni život)

HRIŠĆANSTVO (pojava hrišćanstva, progoni hrišćana, car Konstantin i Milanski edikt)

PAD ZAPADNOG RIMSKOG CARSTVA (početak Velike seobe naroda, podjela carstva i pad Zapadnog rimskog carstva)

ANTIČKO DOBA NA TLU DANAŠNJE SRBIJE I BOSNE I HERCEGOVINE (Iliri na Balkanskom poluostrvu: kulturna baština, religija, država, rimska osvajanja na Balkanu, provincije, uprava, privredne i društvene promjene, proces romanizacije i arheološka nalazišta)

SANDŽAČKO PODRUČJE U ANTIČKO DOBA (stanovništvo, religija, kulturna baština, rimska osvajanja i arheološka nalazišta u Sandžaku)

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Nastavni sadržaji predmeta historija u petom razredu učenika uvode u historiju, nauku koja se bavi prošlošću ljudskog društva, u prehistorijski period ljudske civilizacije i period starog vijeka. Preporučeni sadržaji nastavniku ostavljaju mogućnost da korišćenjem različitim pedagoško-didaktičkih metoda i savremenih nastavnih pomagala i učila, učenike postepeno uvodi u historiju kao nauku, prateći razvojnu liniju civilizacije kroz kulturne, privredne i političke djelatnosti ljudi u najstarijim epohama prošlosti. Iako se učenici prvi put susreću sa sistematskim izučavanjem historije, u radu se mogu koristiti njihova znanja o društvenim pojavama i određenim historijskim događajima koja su stekli u prvom ciklusu osnovnog obrazovanja i vaspitanja. Mali fond časova i psihofizičke mogućnosti učenika zahtijevaju od nastavnika racionalnost pri izboru bitnih činjenica, bez mnogo hronologije i definicija historijskih pojmova i socioloških kategorija. Težište nastave historije u petom razredu trebalo bi da bude na razumjevanju antičkog društva i kulture.

Program za nastavni predmet

MUZIČKA KULTURA

(peti razred osnovnog obrazovanja)

Cilj

- razvijanje interesovanja za muzičku umjetnost
- upoznavanje muzičke tradicije svoga i drugih naroda
- razvijanje interesovanja za muziku, muzikalnosti i kreativnosti kod djece;
- osposobljavanje za razumijevanje mogućnosti muzičkog izražavanja

Zadaci:

- osposobljavanje za razumijevanje muzičkih sposobnosti;
- razvijanje osjetljivosti za muzičke vrijednosti;
- upoznavanje narodne i umjetničke muzike svoga i drugih naroda;
- njegovanje nacionalne muzičke tradicije u cilju očuvanja svog nacionalnog identiteta;
- njegovanje sposobnosti za izvođenje muzike (pjevanjem i sviranjem);
- sticanje navike slušanja muzike, podsitanje doživljaja i osposobljavanje za razumijevanje muzičkih poruka;
- razvijanje kritičkog mišljenja;
- upoznavanje osnova muzičke pismenosti i izražajnih sredstava muzičke umjetnosti;
- upoznavanje zanimanja muzičke struke.

Operativni zadaci

Učenici treba da:

- pjevaju pjesme po sluhu,
- obrade proste i složene taktove,
- pjevaju pjesme solmizacijom,
- usvajaju nove elemente muzičke pismenosti,
- sviraju na dječijim muzičkim instrumentima,
- izvode dječije narodne i umjetničke igre,
- improvizuju melodije na zadani tekst,
- upoznaju zvuke novih instrumenata,
- slušaju vrijedna djela umjetničke i narodne muzike.

SADRŽAJ PROGRAMA

Izvođenje muzike

- a) Pjevanje pjesama
- b) Sviranje pjesama
- c) Osnovi muzičke pismenosti

Slušanje muzike

Slušanje muzike i drugih vokalno-instrumentalnih djela domaćih i stranih autora kao i narodne muzike svoga i drugih naroda.

Stvaranje muzike

Kreiranje pratnje, kreiranje pokreta uz muziku, improvizacija melodija na zadati tekst

Preporučene kompizicije za pjevanje

I Himne

1. Državna himna
2. Himna škole

II Narodne pjesme i igre

1. Zaplakala stara majka Džafer begova
2. O Jusufe
3. Kad pogledam sa bedema
4. Za gradom voda studena
5. Sve su ptice zapjevale
6. Narodne bošnjačke tradicionalne igre, nošnja i običaji.

III Dječije pjesme

1. Z. Grgošević - Jež
2. D. Despić - Oglas
3. M. Milojević - Na livadi
4. Pjesma iz Finske - Proljeće u šumi
5. Pjesma iz Italije
6. A. Smailović - Uz jutarnju šetnju

IV Sviranje na orfovom ili improvizovanim dječijim instrumentima

1. Višnjičica rod rodila
2. O Jusufe
3. Ded' poigraj medo

Preporučene kompizicije za slušanje

Himne

1. Državna himna
2. Himna Evrope

Narodne pjesme i igre

Izbor sandžačkih narodnih pjesama u izvdebi tamburaških i drugih orkestara, vokalnih i vokalno instrumentalnih sastava

Ostale kompozicije i kompozitori

J. Jovičić – Vojvođanska svita, Bora Dugić – Čarobna frula, Avdo Smailović – Uz jutranju šetnju, S. Mokranjac – V rukovet, Marko Tajčević – Balkanske igre – izbor, Stevan Hristic – igra iz baleta Ohridska legenda – Grlica, A. Vivaldi – Godišnja doba, A. Dvoržak – Humoreska, Grig - Proljeće, B. Smetana – Proljeće; Sulejman Ćatović – izbor iz Zbirke muzički obrađenih sandžačkih pjesama;

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Od ukupno 72 školska časa, sa koliko je muzička kultura zastupljena u petom razredu, nacionalnim muzičkim sadržajima Bošnjaka trebalo bi posvetiti 18 do 20 časova, s tim što nastavnik pored ponuđenih sadržaja, može napraviti i svoj izbor pjesama za slušanje ili za pjevanje.

Program za nastavni predmet

LIKOVNA KULTURA

(peti razred osnovne škole)

Cilj i zadaci:

Cilj vaspitno-obrazovnog rada u nastavi likovne kulture jeste da podstiče i razvija učenikovo stvaralačko mišljenje i djelovanje u skladu sa demokratskim opredjeljenjem društva i karakterom ovog nastavnog predmeta.

Nastava likovne kulture ima zadatak da:

- razvija sposobnost učenika za opažanje oblika, veličina, svjetlina, boja, položaja oblika u prirodi;
- razvija pamćenje, povezivanje opaženih informacija, što čini osnovu za uvođenje u vizuelno mišljenje;
- stvara uslove za razumijevanje prirodnih zakonitosti i društvenih pojava;
- stvara uslove da učenici na svakom času u procesu realizacije sadržaja koriste tehnike i sredstva likovnog - vizuelnog izražavanja;
- razvija sposobnosti za prepoznavanje tradicionalne, moderne i savremene umjetnosti;
- razvija učenikove potencijale u oblasti likovnosti i vizuelnosti, te pomaže u samostalnom izražavanju korišćenjem primjerenih tehnika i sredstava;
- razvija ljubav prema vrijednostima izraženim u djelima svih oblika umjetnosti;
- razvija kod učenika svijest o potrebi čuvanja i njegovanja likovne kulturne baštine svoga naroda, kao dijela sopstvenog nacionalnog identiteta;
- stvara interesovanja i potrebe za posjećivanjem izložbi, galerija, muzeja i čuvanje kulturnih dobara;
- osjetljivost za likovne i vizuelne vrednosti koje stiču u nastavi, učenici primjenjuju u radu i životu;
- razvija senzibilnosti za lijepo pisanje;
- razvija motoričke sposobnosti učenika.

Operativni zadaci:

- postupno osposobljavanje za likovno izražavanje upoznavanjem slobodnog ritmičkog komponovanja, linije, oblika ornamenta, luminoobjekata i kolaža, vizuelnog sporazumijevanja projektovanjem upotrebnih predmeta;
- razvijanje kod učenika sposobnosti oblikovanja, konstruisanja i kombinatorike;
- postupno razvijanje psiholoških sposobnosti učenika za vizuelno memorisanje i predočavanje;
- proširivanje saznanja i iskustva učenika u korišćenju sredstava i materijala likovnog izražavanja i oblikovanja;
- upoznavanje osnova arhitekture, urbanizma, dizajna i vizuelnih komunikacija;
- omogućavanje učenicima da se lakše uključuju u rad i uticanje na razvijanje njihovog aktivnog odnosa prema aktuelnim pitanjima zaštite i unaprjeđenja čovjekove prirodne i kulturne sredine.

STRUKTURA:

1. Sadržaji programa
2. Kreativnost
3. Mediji

SADRŽAJI PROGRAMA

1. SLOBODNO RITMIČKO KOMPONOVANJE (12 časova 6+6)

Ritam u strukturama prirodnih i veštačkih materijala (2)

Opažanje ritma linija, boja, oblika

.Crtanje, slikanje, vajanje; crtački, slikarski, vajarski i ostali potrebni materijali; didaktička i druga sredstva.

Slobodni ritam linija, boja, mrlja, oblika (2)

Apercepcija

Crtanje, slikanje, vajanje; crtački, slikarski, vajarski i drugi materijali, didaktička i druga očigledna sredstva

Spontani ritam bojenih mrlja, linija, oblika (2)

Maštovito povezivanje slučajno dobijenih mrlja

Slikanje; tempera boje, papiri i drugi slikarski materijali, didaktička i ostala očigledna sredstva

Slobodno ritmičko komponovanje (6 časova vježbanja)

2. LINIJA (20 časova 10+8+2)

Automatski način izvlačenja linija i kolažiranje (2)

Stvaranje različitih vrijednosti linija

Crtanje, kolaž, grafika; olovke s mekim grafitnim uloškom, papiri, pakpapier... didaktička i ostala očigledna sredstva

Karakter i vrste linija (2)

Razvijanje opažanja različitih linija

Crtanje; razni crtački materijali i papiri; didaktička i druga očigledna sredstva

Linije u prirodi (2)

Razvoj opažanja linija u prirodi

Crtanje - olovke, papiri; didaktička sredstva

Linija kao sredstvo za stvaranje različitih modeliteta površina (2)

Percepcija

Slikanje - tempera boje (crna i bijela), četke, papiri, ostala didaktička i očigledna sredstva

Linija kao ivica trodimenzionalnog tijela (2)

Percepcija

Vajanje - glina, glinamol, plastelin i ostala didaktička sredstva

Linija - vježbanje (6)

Linija - estetska analiza (2)

3. OBLIK (22 časa 12+8+2)

Priroda i njeni oblici (2)

Percepcija

Crtanje, slikanje, vajanje, kombinovano; odgovarajuća sredstva i materijali

Karakter i vrsta oblika (2)

Percepcija
Crtanje, slikanje, vajanje; didaktička i očigledna sredstva

Osnovni površinski oblici (2)

Percepcija
Crtanje, slikanje, vajanje, kombinovano; odgovarajuća sredstva i materijali

Grupisanje oblika u ravni ili prostoru (2)

Percepcija
Crtanje, slikanje, vajanje, kombinovano; odgovarajuća sredstva i materijali

Dodirivanje, mimoilaženje, preklapanje, prožimanje, usijecanje (2)

Percepcija
Crtanje, slikanje, vajanje, grafika; odgovarajuća sredstva i materijali

Veličina oblika i međusobni odnos veličina (2)

Percepcija
Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća sredstva i materijali

Oblik (6 časova vježbanja)

Estetska analiza (2)

4. ORNAMENT (8 časova 4+4)

Preplet i gustina, preciznost (2)

Igra linijama, površinama i oblicima...
Slobodan izbor; odgovarajuća sredstva i materijali

Ornament (2)

Igra linijama, površinama i oblicima...
Slobodan izbor; odgovarajuća sredstva i materijali

Ornament (4 časa vježbanje)

5. SVJETLINSKI OBJEKTI I KOLAŽ (4 časa 2+2)

Svjetlinski objekti i kolaž (2)

Razvoj mašte
Slobodan izbor. Razne providne obojene i neobojene folije
Svjetlinski objekti i kolaž. (2 časa vježbanja)

6. VIZUELNO SPORAZUMIJEVANJE (4 časa 2+2)

Vizuelno sporazumijevanje (2)

Uvođenje učenika u načine vizuelnog sporazumijevanja
Fotografija, film, televizija, video; odgovarajuća sredstva i materijali

Vizuelno sporazumijevanje (2 časa vježbanja)

7. PREOBLIKOVANJE UPOTREBNIH PREDMETA (6 časova 3+3)

Preoblikovanje upotrebni predmeta (3)

Apercepcija i percepcija
Crtanje, slikanje, vajanje; odgovarajuća didaktička sredstva
Preoblikovanje upotrebni predmeta (3 časa vježbanja)

ORIJENTACIONI IZBOR LIKOVNIH DJELA I SPOMENIKA KULTURE

I CJELINA: SLOBODNO RITMIČKO KOMPONOVANJE

- Predeo, 1961, Stojan Ćelić (1925)
- Gravira na stijeni u Vlakomonici
- Akrobatkinja, XII vijek prije nove ere
- Ranjena lavica iz Ninive, 650. godina prije nove ere
- Vaza Dimeni
- Niobida na umoru, oko 450-440. godine prije nove ere
- Minijatura iz bugarskog rukopisa, VII vijek
- Balčak iz Snartemoa, VI vijek
- Žena I, 1950-52, Viljem de Kuning (1904)

II CJELINA: LINIJA

- Dama u plavom, 1937. Anri Matis (1869-1954)
- Uspenje Bogorodice, Sopoćani, oko 1260. godine
- Gravira na ploči, X-XII vijek, Kina
- Tri mala crnca, Antoan Vato (1684-1721)
- Melingen, 1919, Lajonel Gajninger (1871-1956)
- Zavesa se diže, 1923, Maks Bekman (1884-1950)
- Opsada Jerusalima, XIII vijek
- Glava obredne sjekire, IX-X vijek
- Kora, arhajski period
- Kvočka s pilićima, početak VII vijeka
- Proces u svemiru, 1951, Mata Ečaurén (1912)
- Kompozicija V, 1946, Vols (Alfred Oto Volgang Šule 1913-1951)

III CJELINA: OBLIK

- Sjećanje, 1906, Ivan Meštrović (1883-1962)
- Novopazarska tvrđava
- Stari hamam Isa bega Ishakovića XVI vijek
- Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu, 1573. godina
- Sultan Valide džamija u Sjenici (kupola)
- Slikarka sa strelcem, Milena Pavlović-Barili (1909-1945)
- Opera u Parizu, 1862-75, Šarl Garnije (1825-1898)
- Mikerinos i njegova žena, 2600-2480.godina prije nove ere
- Fibula iz Vitaslingena, VII vijek
- Šlem iz Vendela, VII vijek
- Znak, 1962, Adolf Gotlib (1903)
- Diptih sv. Grgura
- Epidaurus, oko 350. godine prije nove ere
- Dva stražara V, 1960, Lin Čedvik (1914)
- Panel 3, 1914, Vasilij Kandinski (1866-1944)
- Velika Odaliska, Dominik Engr (1780-1867)
- Portret oficira, Konstantin Danil (1798-1873)
- Konji na pašnjaku, 1649, Pol Poter (1625-1654)

IV CJELINA

- Kalež iz Iraka 9. stoljeće
- Mozaik s česme u palači El-Hedine
- Inicijal iz "Keltskog jevanđelja", VIII vijek
- Krčag iz Hubija u Danskoj
- Sv. Pantelejmon, Nerezi, 1164.godina
- Husein pašina džamija u Pljevljima

V CJELINA

- Vibracija, 1965, Jezus Rafael Soto (1923)
- Silberoto, 1967, Hajne Mak (1931)
- Spacio-dinamičke skulpture, Nikolas Šefer (1912)

VI CJELINA

- Ohola greška, pjesma Vaska Pope (1922)
- Ilustracija, Toni Randel
- Soko i gepard, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd

VII CJELINA

- Pribor za jelo
- Kese
- Fotografski aparati
- Enterijer

NAPOMENA: Prilikom izrade nastavnih planova i za uspješnu realizaciju nastavnih sadržaja, pogotovo onih vezanih za bošnjačku nacionalnu zajednicu, preporučuje se da se koristi **LISTA NEPOKRETNIH KULTURNIH DOBARA I SPOMENIKA KULTURE SANDŽAČKIH BOŠNJAKA** sačinjena od strane Odbora za kulturu **BOŠNJAČKOG NACIONALNOG VIJEĆA** 2008. godine, koju nastavnici mogu koristiti i kao izbor motiva za obradu većeg broja nastavnih cjelina.

Program za nastavni predmet

BOSANSKI JEZIK

(prvi razred srednjeg obrazovanja)

Ciljevi i zadaci

Cilj nastave maternjeg jezika je da kod učenika razvije estetski kriterij za sve ono što je univerzalno vrijedno i dobro i sposobnost za razumijevanje književnih pojava u svetskoj književnoj riznici bez zapostavljanja ili forsiranja pojedinih književnih sadržaja.

Zadaci nastave maternjeg jezika su da:

- Učenici razviju sposobnost za samostalnu interpretaciju i istraživanje književnih djela i nauče da pristupaju stručnoj literaturi o književnosti.
- učenici razlikuju književne pravce, epohe, stilska razdoblja, kao i specifične književne pojave. U oblasti književne hronologije učenici treba da znaju vrijeme, stilske osobine, centre, predstavnike, djela i vrste karakteristične za pojedino razdoblje.
- učenici upoznaju pravila sastavljanja i stiliziranja tekstova.
- da se kod učenika razvije ljubav prema maternjem jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra;
- da se kod učenika podstakne želja za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom svog jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturnan odnos prema drugim jezicima i narodima.

SADRŽAJI PROGRAMA

I Književnost i lektira

Teorija književnosti

Pojam i naziv književnosti; književnost kao umjetnost; književnost i druge umjetnosti; usmena i pisana književnost; uloga književne umjetnosti u društvu; književnost i proučavanja književnosti: teorija, istorija i književna kritika.

1. Vrste umjetnosti
2. Književnost kao umjetnost riječi
3. Nauka i književnost
4. Književni rodovi i vrste (osnovni pojmovi)
5. Književnoumjetnički tekst, Musa Ćazim Ćatić (izbor)
6. Struktura umjetničkog teksta (izbor)
7. Pripovjedački umjetnički tekst (izbor)
8. Poezija i stvarnost (izbor)
9. Pjesnik, njegov svijet i jezik (izbor)
10. Pripovjedač i pripovijedanje (izbor)
11. Svete knjige: Kur'an, Biblija...

Književnostilske formacije

Antička književnost

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici, predstavnicima i osobenostima antičke grčke i rimske književnosti

1. Uvod u antičku književnost

2. Mitska osnova antičke književnosti – najpoznatiji grčki mitovi
3. Odlike i podjela epske poezije
4. Homer: „Ilijada“ (odlomak)
5. Homer: „Odiseja“ (odlomak“)
6. Odlike i podjela lirike
7. Sapfo (izbor)
8. Alkej (izbor)
9. Pindar (izbor)
10. Anakreont (izbor)
11. Odlike i vrste drame
12. Sofokle: „Antigona“
13. Eshil: „Okovani Prometej“ (izbor)
14. Aristofan: „Ptice“ (odlomak)
15. **Odlike i predstavnici rimske književnosti**
16. Vergilije: „Eneida“ (odlomak)
17. Ovidije (izbor)
18. Katul (izbor)
19. Tibul (izbor)
20. Horacije (izbor)
21. Plaut: „Tvrđica“ (odlomak)

Stara književnost istočnih naroda

Osnovne informacije o razvoju, vrstama, tematici, predstavnicima i osobenostima književnosti starog vijeka i arapskoj i persijskoj književnosti

1. „Ep o Gilgamešu“
2. Firdusi: „Šahnama“, (odlomak „Rustem i Surhab“)
3. „Hiljadu i jedna noć“ (izbor)
4. **Klasici arapske i persijske književnosti** (uvod)
5. Hajjam: „Rubaije“
6. Rumi: „Mesnevija“
7. Hafiz: „Divan“
8. Sadi: „Đulistan“

Narodna (usmena) književnost

Poetika usmene književnosti, intenzivnost kolektivnih osjećanja i mišljenja. Proces oblikovanja usmenih tvorevina. Usmeni stvaralac kao predstavnik svoje sredine. Odnos: stvaralac – djelo – slušaoci; identifikovanje slušaoca sa kazivačem; odgoj usmenim putem, pjevač kao čuvar društvenog, moralnog i nacionalnog identiteta. Istorijsko predanje.

Tipologija jednostavnih usmenih oblika. Trajnost vrsta usmene književnosti, njihova osnovna obilježja i razlike u funkciji. Tematski krugovi epske poezije. Junaci kao vaspitni uzori svoje sredine. Narodna poezija kao usmena historija višeg reda u formiranju i trajanju historijske svijesti – sa širim izborom usmene poezije i proze.

1. Podjela i odlike usmene književnosti
2. Epske narodne pjesme – ciklusi
3. Banović Strahinja – narodna pjesma
4. Bošnjačke epske pjesme
5. Epska pjesma: „Budalina Tale“
6. Epska pjesma, Avdo Međedović: „Ženidba Smailagić Mehe“
7. Epska pjesma: „Đerzelez Alija, carev mejdandžija“
8. Lirska pjesma: iz antologije Saita Orahovca: „Stare narodne pjesme Bošnjaka“ (izbor)
9. Lirske pjesme, (izbor)
10. Sevdalinka (izbor)
11. Lirsko-epske vrste
12. „Hasanaginica“
13. „Smrt Omera i Merime“
14. Romansa (izbor)
15. Usmena proza (narodna pripovjetka, bajka i basna) - Aiša Softić: „Usmena proza Bošnjaka“, (basne, bajke, novele, šaljive ptiče i anegdote)
16. Poslovice i izreke - Ismet Rebronja, Medisa Kolaković: „Budi nešto, da ne budeš ništa“, (antologija bošnjačkih izrečica iz Sandžaka)

Srednjovjekovna književnost

Počeci slavenske pismenosti. Najstarija slavenska pisma; najstariji spomenici južnoslavenske kulture.

1. Odlike i vrste srednjovjekovne evropske književnosti
2. Počeci slavenske pismenosti, južnoslavenska srednjovjekovna literatura
3. Bosanska srednjovjekovna književnost
4. Zapisi sa stećaka
5. Povelja Kulina-bana
6. Ostale književne vrste

II Jezik

Standardizacija jezika

Jezička standardizacija. Bosanski književni jezik. Književnojezičke varijante. Nestandardni jezički varijeteti.

- Zavičajni govor i književni jezik
- Riječi iz mog zavičaja (lokalna leksika – sakupljanje i pravljenje rječnika lokalne leksike)

1. Jezik kao sredstvo sporazumijevanja
2. Jezici u svijetu
3. Jezička norma i standardizacija
4. Jezik i njegova struktura

Fonetika i fonologija

Jezik kao sistem znakova. Fonetika i fonologija. Glasovi i foneme. Slog. Morfologija. Riječi i morfeme. Vrste morfema. Tvorba morfema. Morfofonološke alternacije i njihova uloga u promjeni i tvorbi riječi.

1. Fonetsko – fonološki nivo
2. Nastanak i dioba glasova
3. Jednačenje suglasnika po zvučnosti i mjestu tvorbe
4. Gubljenje suglasnika i palatalizacije
5. Jotovanje
6. Alternacije ije/ je/ i/e

Ortoepija i ortografija

Akcentatski sistem bosanskog književnog jezika (i njegovo obilježavanje). Služenje riječnikom za utvrđivanje pravilnog akcenta.

1. Ortoepija i ortografija
2. Akcenat i postakcenatske dužine
3. Akcenatske vježbe

Pravopis

Osnovni principi pravopisa bosanskog književnog jezika. Pravopisi i pravopisni priručnici.

1. Pravopisne odredbe pisanja **h** i **j**
2. Pravopisne odredbe pisanja **č,ć,dž** i **đ**
3. Pravopisni znaci
4. Tačka
5. Zarez
6. Tačka – zarez
7. Upitnik
8. Uzvičnik
9. Tri tačke
10. Pisanje velikog i malog slova
11. Sastavljeno i rastavljeno pisanje
12. Apostrof, crta, crtica
13. Dvotačka, geminacija i kosa crta
14. Navodnici i polunavodnici

Historija jezika

1. Historija jezika do kraja 15. stoljeća

Jezik u upotrebi

Artikulacija glasova, jačina, visina, boja glasa. Izražajno kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova. Korišćenje zvučnih zapisa u podsticanju, procjeni i snimanju izražajnog čitanja, kazivanja i recitovanja. Stilske vježbe. Domaći pismeni zadaci.

1. Tipovi vezanog teksta
2. Domaće pismene vježbe
3. Izrada pismenog zadatka
4. Govorne vježbe
5. Izražajno kazivanje napamet naučenih kraćih proznih i dijaloških tekstova
6. Rečenica kao komunikaciona i gramatička jedinica
7. Lančana i paralelna veza rečenica u tekstu
8. Morfemsko – morfološki nivo

Način ostvarivanja programa

Budući da u odgojno – obrazovnom sistemu jezik i književnost imaju primarnu ulogu, njegovanje jezika je od najvećeg značaja u razvoju kulture jednog naroda. Kao nastavni predmet jezik se, s toga, ne proučava da bi sam sebi bio svrha, nego kao predmet koji pomaže u cjelokupnom razvoju i obrazovnom procesu učenika.

Nastavom bosanskog jezika i književnosti učenike osposobljavamo za komunikaciju bez koje ne mogu spoznati ni sebe, ni svijet oko sebe. Ta im komunikacija opet, omogućava da pristupe nacionalnoj i svjetskoj kulturi putem govorne i pisane riječi.

Potpunije ovladavanje tim komunikacijskim sredstvom čini učenike sigurnijim primaocima odgojnih poruka. Istovremeno kod učenika razvijamo ljubav prema jeziku i narodu koji se tim jezikom izražava i ostvaruje svoja kulturna dobra; podstičemo želju za spoznavanjem, učenjem i što sigurnijom upotrebom tog jezika, ali i volju da se vlastitim naporima i mogućnostima ta želja ostvaruje kao pozitivan, tolerantan i kulturnan odnos prema drugim jezicima i narodima.

Nastava jezika treba da se izvodi u najužoj povezanosti s književnim tekstom. Ona ima svoj sadržaj, svoje metode i svoj cilj, spaja misao, osećajne, funkcionalne i estetske momente jer je jezik, kao najsavršenije sredstvo sporazumijevanja, vezan za misao, pa su mišljenje i jezik u stalnom jedinstvu. Promatranjem tekstova u pismenom ili usmenom emitiranju, učenici zapažaju jezičke činjenice i njihova obilježja, razvijaju logičko zaključivanje i apstraktno mišljenje, nužno za spoznaju jezičkih zakona i pravila, odnosno lingvističko mišljenje, koje učeniku omogućava razlikovanje nelingvističkih od lingvističkih pojava u upotrebi jezika (npr. prepoznavanje logičkog sadržajnog, semantičkog, sintaksičkog, obavještajnog plana rečenice). Sve to nužno uključuje stjecanje znanja o jeziku uopće, odnosno osnove opće lingvistike i osnove znanosti o našem jeziku, tj. fonetiku, fonologiju, morfologiju,

tvorbu riječi, sintaksu, leksiku, stilistiku, ortografiju, ortoepiju, dijalekte i historiju jezika.

Usmeno i pismeno izražavanje u okviru našeg standardnog jezika zauzima, nesumnjivo, važnu ulogu. Konkretni doprinosi jednog i drugog vida izraza, koji stoje u neraskidivoj vezi, ogleda se u osposobljavanju učenika za pravilnu usmenu i pismenu komunikaciju standardnim jezikom, u razvijanju kulture njihovog izražavanja, jezičkog mišljenja i svijesti o višestrukome značaju i ulozi jezika. Iako je na prvom mjestu osposobljavanje učenika za pravilnu upotrebu standardnog jezika, među zadacima nastave našeg predmeta je i to da se učenici, u određenoj mjeri, upoznaju sa svim oblicima našeg jezika.

Učenike valja upoznati sa pravilima sastavljanja i stiliziranja tekstova, tj. opskrbiti ih znanjem o teoriji sastavljanja (vrste tekstova), tekstovnoj lingvistici (nadrečenično jedinstvo teksta), stilstici (poetska i lingvistička stilistika, funkcionalni stilovi) i retorici (osnove govorništva).

Sve vrste govornih i pismenih vježbi su u funkciji pouzdanog jezičkog ispoljavanja. Zato punu praktičnu prikladnost imaju gramatičke, akcenatske, ortoepske, dikcijske, leksičke, semantičke, pravopisne i stilske vježbe; opisivanje, pripovijedanje, raspravljanje itd. Programskim sadržajima iz područja jezika u upotrebi, omogućeno je da se integrirano pristupi jezičkim i književnim sadržajima, da se uspostavi korelacija. Osnov ove korelacije je vezani tekst.

Ove vježbe i oblici rada osposobljavaju učenike da se uspješno koriste svim komunikacionim ulogama, da izgrađuju svijest o jeziku, njegovoj funkciji i ljepoti, te da budu govornici, slušaoci, čitaoci i kreativci na polju pisane riječi.

S obzirom na mnoštvo autora i naslova, u želji da se učenicima olakša stjecanje znanja, predlažemo jezgrovite panoramne preglede pojedinih književnih razdoblja i njihovih predstavnika, gdje god je to opravdano, da bi ostalo vremena za velike pisce i značajne teme općenito.

Nastavnik se mora truditi da kod učenika izgradi čitalačke navike i da ih motivira da kao aktivni čitaoci pročitaju bar glavninu planiranog književnog fonda.

Program za nastavni predmet

HISTORIJA

(prvi razred srednjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci:

Cilj nastave historije je da učenici ovladaju znanjima o razvoju ljudskog društva od najstarijih vremena do savremenog doba, kako bi u sklopu nastave ostalih predmeta to doprinijelo razvoju njihove stvaralačke ličnosti. Takođe su ciljevi izučavanja ovog nastavnog predmeta kulturni napredak i humanistički razvoj učenikove ličnosti, da doprinese razumijevanju historijskog prostora i vremena, historijskih procesa i tokova, kao i razvijanju nacionalnog identiteta i duha tolerancije kod učenika.

Zadaci nastave historije su da učenici:

- ovladaju znanjima o historijskim pojavama i procesima na sadržajima o prošlosti ljudskog društva i prošlosti naših naroda;
- razvijaju kritičku historijsku svijest i historijsko mišljenje kao osnovu naučnog shvatanja razvoja ljudskog društva;
- njeguju patriotsko osjećanje na slobodarskim tradicijama naših naroda, vaspitavajući se u duhu tolerancije i međusobnog uvažavanja;
- uočavajući uzročno-posljedične veze, razumiju historijske procese i tokove, ulogu istaknutih ličnosti u razvoju ljudskog društva i da poznaju nacionalnu i opštu historiju (političku, ekonomsku, društvenu, kulturnu...) kao i historiju susjednih naroda i država.
- uz pomoć istinitog tumačenja historijskih događaja, usvoje etičke norme i poglede na život, te pri tome izgrade duh otvoren za razumijevanje različitih kultura i načina života.

Operativni zadaci:

- razumijevanje pojma prošlosti;
- upoznavanje načina i značaja proučavanja prošlosti;
- razumijevanje osnovnih odlika predhistorije i starog vijeka;
- razumijevanje osnovnih vremenskih odrednica (decenija, vijek, milenijum)
- osposobljavanje za korišćenje historijske karte;
- sticanje znanja o događajima i ličnostima koje su obilježile epohu starog vijeka;
- upoznavanje sa osnovnim odlikama antičke kulture.

SADRŽAJI PROGRAMA

(Za gimnazije)

UVOD U HISTORIJU

- HISTORIJA – NAUKA O PROŠLOSTI LJUDSKOG DRUŠTVA
  - Definicija historije
  - Zadatak historije kao nauke i kao nastavnog predmeta
  - Historijski izvori
  - Historijske institucije
  - Odnos historije prema drugim društvenim naukama
  - Historijska nauka i pomoćne historijske nauke
  - Računanje vremena
  - Periodizacija historije

PREHISTORIJA

- DUGO PUTOVANJE KROZ PREHISTORIJU
  - Postanak i razvoj čovjeka
  - Starije kameno doba – paleolit
  - Srednje kameno doba – mezolit
  - Mlađe kameno doba – neolit
  - Metalno doba – bakarno, brončano i željezno doba
  - Društveni odnosi u predhistoriji
  - Vjerske predstave prvobitnih ljudi
  - Umjetničko stvaralaštvo
  - Indoevropske seobe
- PREHISTORIJA NA TLU SRBIJE I BOSNE I HERCEGOVINE
  - Paleolit i mezolit na tlu Srbije i Bosne i Hercegovine
  - Neolit ili mlađe kameno doba
  - Eneolit – bakarno doba ili kasni neolit
- PREHISTORIJA NA TLU SANDŽAKA
  - Paleolit i mezolit na tlu Sandžaka
  - Neolit ili mlađe kameno doba
  - Metalno doba
  - Arheološka nalazišta u Sandžaku

CIVILIZACIJE STAROG ISTOKA

- MESOPOTAMIJA (Geografski položaj, Sumer, Akad, Novosumersko razdoblje – treća dinastije iz Ura, Babilonsko razdoblje)
- ASIRSKO CARSTVO
- EGIPAT (Zemlja, ujedinjenje Egipta. život po pravilima rijeke, Staro Carstvo, Srednje Carstvo, Novo Carstvo, državno uređenje i društvene prilike, Kasno ili Saitsko Carstvo i konačan pad Egipta, religija i mitologija, kulturna dostignuća)
- HETITI
- PERSIJA
- JEVREJI I NJIHOVE DRŽAVE
- FENIKIJA
- INDIJA
- KINA

STARA GRČKA

- KRITSKO-MINOJSKA KULTURA (Minojska civilizacija, palača-dvorac u Knososu, minojska religija)
- MIKENSKI PERIOD I TROJANSKI RAT
- HISTORIJA HELADE OD XII DO VIII STOLJEĆA PRIJE N.E. (Doseljavanje Doraca, homersko doba, nastajanje polisa, grčka kolonizacija (750-550), Grci na Jadranu)
- SPARTA (društveno i državno uređenje, spartanski odgoj, širenje spartanske države)
- ATENA (ujedinjenje Atike, društveno i državno uređenje, Drakonovi zakoni, Solonove reforme, Pizistratova tiranija, Klistenove reforme)
- GRČKO-PERSIJSKI RATOVI (Jonski ustanak, sukobi u Evropi, atenska hegemonija, Periklovo doba i procvat atenske demokratije)
- PELOPONESKI RAT (uzrok Peloponeskog rata, Arhidamov rat, sicilijaska ekspedicija, završetak rata)
- RELIGIJA, KULTURA I UMJETNOST ANTIČKIH GRKA (grčka božanstva, heroji i fantastična bića, proročišta, vjerske svečanosti, Olimpijske igre, književnost i naučna dostignuća, filozofija, grčka historiografija, umjetnost – arhitektura, vajarstvo i slikarstvo)
- MAKEDONIJA (spartanska hegemonija, tebanska hegemonija, uspon Makedonije, osvajanja Aleksandra Velikog, Aleksandrovi nasljednici)
- HELENISTIČKI SVIJET (pojam helinizma, religija, umjetnost, društvene i prirodne nauke)

STARI RIM

- RIM U DOBA KRALJEVA (narodi Apeninskog poluostrva, osnivanje Rima, doba Kraljevstva, Rimljani i Etrurci)
- DOBA REPUBLIKE (borba patricija i plebejaca, državno uređenje Rimske Republike, osvajanje Apeninskog poluotoka – Italije, Rim – gospodar Italije, kultura i religija)
- ŠIRENJE RIMA VAN ITALIJE (Punski ratovi, Makedonski ratovi, Sirijski rat, provincije)

- KRIZA RIMSKE REPUBLIKE (agrarna kriza, reforme braće Grah, građanski ratovi – borba optimata i populara, rimski robovi i njihovi ustanci, Spartakov ustanak)
- PRVI I DRUGI TRIJUMVIRAT (Prvi trijumvirat – nastavak građanskog rata, Drugi trijumvirat – propast republike)
- RIMSKA KULTURA U DOBA REPUBLIKE (religija, književnost, besjedništvo, historiografija, likovne umjetnosti)
- AVGUSTOV PRINCIPAT (osnivanje principata, Avgustova spoljna politika, kultura Avgustovog doba)
- DOBA PRINCIPATA (spoljna politika Rima u I vijeku n.e., Trajanovi ratovi, odbrana granica, država i društvo u doba principata, unutrašnji nemiri u doba principata,
- DOBA DOMINATA (dominat, kolonat, tetrarhija, poreska reforma, edikt o cijenama, nova prijestolnica)
- RIMSKA KULTURA U DOBA CARSTVA (religija, historiografija, prirodne nauke, društvene nauke: književnost, filozofija, pravo, likovne umjetnosti: arhitektura, vajarstvo i slikarstvo)
- HRIŠĆANSTVO (pojava hrišćanstva, progoni hrišćana, pobjeda hrišćanstva)
- KRAJ ANTIČKOG SVIJETA (seoba naroda - Goti, podjela Carstva, Huni, pad Zapadnog Rimskog Carstva, Justinijanova obnova Rimskog Carstva)
- PROSTOR BOSNE I HERCEGOVINE U ANTICI (Ilirski narodi i Rimska osvajanja, Ustanci – Panonski ustanak ili ustanak Batona, romanizacija i urbanizacija, religija i kultovi, kršćanstvo provincije Dalmacije)
- SANDŽAČKO PODRUČJE U ANTICI (stanovništvo, rimska osvajanja, religija i kulturna baština, arheološka nalazišta u Sandžaku)

PRVI RAZRED SREDNJIH STRUCNIH SKOLA

(2 časa nedjeljno, ukupno 72 časa)

SADRZAJ PROGRAMA

(nastavne teme)

UVOD :

- HISTORIJA KAO NAUKA
- PREHISTORIJA
- PREHISTORIJA NA TLU DANASNJE BIH
- PREHISTORIJA NA TLU DANASNJEG SANDZAKA
- STARI VIJEK I ISTOCNE CIVILIZACIJE
- STARI VIJEK I ANTICKE DRZAVE
- SREDNJI VIJEK
- NASI NARODI U SREDNJEM VIJEKU
- NASI NARODI I SUSJEDI POD OSMANLIJSKOM VLASCU (XVI –XVIII)
- NOVI VIJEK
- JUZNOSLOVENSKE ZEMLJE POD VLASCU HABZBURGA I MLECANA

Napomena: Za srednje sručne skole ponuđene su samo nastavne teme jer su ciljevi i zadaci kao i način ostvarivanja programa isti kao za gimnazije. Nastavnici ih mogu upotrebiti za izradu svog nastavnog plana.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

Preporučeni sadržaji korišćenjem različitih pedagoško-didaktičkih metoda i savremenih nastavnih pomagala i učila, daju mogućnost da se učenik uvode u historiju kao nauku, prateći razvojnu liniju civilizacije kroz kulturne, privredne i političke djelatnosti ljudi u najstarijim epohama prošlosti. Ako se racionalno izvrši izbor bitnih činjenica, postavljeni ciljevi u nastavi ovog predmeta dovešće do željenih ishoda.

Program za nastavni predmet

MUZIČKA KULTURA

(prvi razred srednjeg obrazovanja)

Cilj i zadaci:

Cilj nastave predmeta muzička kultura (umjetnost) je da podsticanjem, stvaranjem i daljim njegovanjem interesovanja, navika i potreba za slušanjem vrijednih muzičkih ostvarenja razvija kod učenika ljubav prema muzičkoj umjetnosti, doprinese njihovom estetskom i humanom razvoju i podizanju nivoa njihove muzičke i opšte kulture.

Zadaci nastave muzičke umjetnosti su da:

- upozna učenike sa izražajnim sredstvima muzičke umjetnosti i osobnostima osnovnih muzičkih stilova i žanrova;
- upozna učenike, kroz slušanje muzike, sa najvrjednijim djelima različitih stilova i oblika;
- omogućiti učenicima da usvoje i prošire osnovne muzičko-teorijske pojmove historijskim redom;
- stvori i razvije navike kod učenika da slušaju vrijedna muzička djela, prate muzički život i izgrađuju pozitivan stav prema muzičkoj umjetnosti;
- bogati i oplemenjuje emocionalni život učenika i razvije sposobnosti za procjenu umjetničke vrijednosti;
- njeguje horsko i orkestarsko muziciranje u školi kroz različite muzičke sekcije;
- prezentiranjem muzičkih tradicija različitih naroda, s posebnim naglaskom na sopstvenu nacionalnu muzičku tradiciju, doprinese da se kod učenika formiraju stavovi, uvjerenja i sistem vrijednosti koji će doprinijeti razvoju ličnog i nacionalnog identiteta;
- slušanjem, pjevanjem i sviranjem poznatih primjera bošnjačke muzičke tradicije (sevdalinki, ilahija i kasida) razvije svijest kod učenika o potrebi njegovanja, očuvanja i unaprjeđivanja sopstvene nacionalne muzičke tradicije kao dijela opšte kulturne tradicije i svjetske kulturne baštine;

Sadržaji programa

- Muzika u doba prvobitne društvene zajednice (1 čas)
Korijeni muzike i njena prvobitna uloga;
- Muzička umjetnost starog vijeka (1 čas)
Muzika starih civilizacija: Grčke, Rima, Egipta, Indijska muzika...
- Muzika srednjeg vijeka (1+1čas)
Srednjovjekovna muzika, gregorijanski koral, vizantijsko i višeglasno pjevanje (duhovna i svjetovna muzika)
- Muzika renesanse (3+1 čas)
Odlike muzike renesanse: svjetovna, duhovna i višeglasna-motet i misa – Orlando di Laso i D.J.P. Palestrina; instrumentalna muzika renesanse;

- Duhovna muzika Bošnjaka: ilahije i kaside, slušanje (1 čas).
- Narodna muzička tradicija Bošnjaka u Sandžaku u doba renesanse (selo-grad) vokalna tehnika, dugi i kratki napjev u gradu; karakteristični oblici dječijeg stvaralaštva: brojalice, uspavanke; svatovske pjesme (selo i grad); koledarske pjesme (selo)...
- Muzika baroka i rokoka (3+1 čas)
- Pojava opere, njen razvoj i predstavnici u 17-tom vijeku. Razvoj instrumentalne i vokalnoinstrumentalne muzike i oblika. Predstavnici: Koreli, Vivaldi; oblici: fuga, sonata, koncert, svita; Kasni Barok -Hendl i Bah.
- Razvoj opera u 18-tom vijeku (1čas)
  - Komična i ozbiljna opera - rađanje komične opera (Pergolezi: "Služavka gospodarica"), K.W.Gluk i reforma opera.
- Muzika predklasike i klasike (6+2 časa)
  - Razvoj sonate i simfonije. Najistaknutiji predstavnici klasike - Hajdn, Mocart i Betoven. Primjeri za slušanje:
    - Hajdn - simfonija sa udarcem timpana II-stav; Londonska simfonija D-dur br.104 I-stav;
    - Mocart - "Mala noćna muzika", neka od arija iz Figarove ženidbe;
    - Betoven – "Mjesečeva sonata" - cis-moll, 9.simf IV-stav, Oda radosti;
  - Tradicionalni instrumenti bošnjaka u Sandzaku i Bosni u periodu klasicizma: idiofoni i membranofoni instrumenti: drombilje, bubanj, bubnjić, talambas, bubanj na đerdinu; aerofoni instrumenti: jednojka, dvojnice, diple, zurna; kordofoni (lirica, karaduzen, šargija, saz). Opisi instrumenata i zastupljenost.
- Romantizam u muzici (6+2 časa)
  - Opšte obilježje romantizma u muzici. Solo pjesma, klavirska minijatura, programska muzika. Slušanje pojedinih djela romantičara: Šubert, Šuman, Mendelson, Berlioz, List, Brams, Šopen, Grig i dr.
- Opera, opereta i balet u 19. vijeku (5+1 čas)
  - Razvoj opere u Italiji: Rosini, Belini, Doniceti, Verdi; u Njemačkoj: Veber, Wagner i u Francuskoj: Guno, Bize, Delib.
  - Razvoj operete: Ofenbah, Štraus.
  - Primjeri za slušanje: Rosini uvertira i arija Figara iz opera "Seviljski berberin"; Verdi: hor jevreja iz opere "Nabuko"; Veber: uvertira za operu "Čarobni strijelac"; Bize: Habanera i arija toreadora iz opere "Karmen".
- Narodna muzička tradicija - Bošnjaka (2 čas)
  - Sevdalinka kao deo kulturne baštine Bošnjaka, porijeklo, razvoj i karakteristike sevdalinke (ljubav, emocije,); muzička pratnja uz pjevanje sevdalinki: saz - kasnije harmonika i orkestar. Najznačajniji izvođači: Hamdija Šahinpašić – sakupljač i izvođač sandžačkih sevdalinki, Himzo Polovina, Safet Isović, Nedžad Salković, Zehra Deović i dr; primjeri za slušanje: S. Isović: Srebren ibrik, N.Salković: Mujo Đoga po mejdanu voda, Zaplakala Šećer Đula, Po Taslidži pala magla, izbor iz antologije Hamdije Šahinpašića.

NAČIN OSTVARIVANJA PROGRAMA

U programu nastave muzičke kulture za prvi razred srednjih škola, pogotovo gimnazija, istaknuto mjesto ima sticanje znanja o muzici, koje se ostvaruje praćenjem njenog razvoja u različitim epohama. Predviđeni cilj ostvaruje se obradom tema značajnih za razumijevanje uloge muzike u društvu, upoznavanjem muzičkih izražajnih sredstava, žanrova i oblika, kao i istaknutih stvaralaca i izvodjača na reprezentativnim primjerima uz slušanje i kad god je to moguće aktivno muziciranje (pjevanje i sviranje) muzičkih djela.

Osnovni princip u ostvarivanju ciljeva i zadataka nastave muzičke kulture jeste aktivno učešće učenika na času. U tom procesu neophodno je na jednom času obuhvatiti različita područja iz programa predviđenog za taj razred i kombinovati različite metode i oblike rada u nastavi.

Za učenike koji su posebno dodatno motivisani za saznavanje, učenje i proširivanje znanja u oblasti muzičke umjetnosti, kao i za sviranje na pojedinim instrumentima, preporučuje se dodatni rad kroz organizovanje muzičkih sekcija, pri čemu se mogu oformiti posebne grupe za njegovanje tradicionalne nacionalne muzike (za Bošnjake naprimjer, za njegovanje sevdalinke, posebno one nastale na tlu nekadašnjeg Sandžaka, pri čemu treba iskoristiti bogatu muzičku ostavštinu Hamdije šahinpašića), ili za izvođenje ilahija, ili formiranje grupe za sviranje na sazu, itd)

Program za nastavni predmet

LIKOVNA KULTURA

(prvi razred srednjeg obrazovanja)

LIKOVNA KULTURA

(za gimnazije i srednje stručne škole)

Cilj i zadaci

Cilj obrazovanja u likovnoj umjetnosti je otkrivanje svih raspoloživih mogućnosti kod učenika za likovno izražavanje, osposobljavanje za razumijevanje likovnih djela, kao i oplemenjivanje ličnosti učenika u skladu s društvenom, humanističkom i stručnom orijentacijom.

Zadaci nastave likovne umjetnosti su da:

- uvodi učenika u svijet vrijednosti stvaralačkog mišljenja kroz problemske zadatke u praktičnom i teoretskom radu;
- uputi učenika da shvati umjetničko djelo u okviru društveno-historijskih uslova;
- osposobi učenika da stečena praktična i teoretska znanja primijeni u budućim zanimanjima;
- upozna učenika s likovnim zakonitostima kroz samostalna likovna ostvarenja;
- uvede učenika u svijet opažanja i doživljavanja likovnih djela i uputi ga da se kritički odnosi prema vlastitim i tuđim likovnim djelima;
- razvija lični odnos učenika prema slikarskim, grafičkim, vajarskim i arhitektonskim ostvarenjima, kao i ostvarenjima primijenjenih umjetnosti i dizajna;
- upozna učenika s osnovnim odlikama i razvojem umjetnosti u društveno-historijskim razdobljima u nas i u svetu;
- omogući svestrani razvoj učenikove ličnosti, kako emocionalno-doživljajnih tako i intelektualno-kreativnih sposobnosti;
- razvija potrebe i smisao za samostalno stvaranje obrazovanja i doživljavanja umjetničkih djela u uslovima slobodnog izražavanja stvaralačkih mogućnosti pojedinca u našem društvu;
- uputi učenika da tumači umjetnost na naučnim osnovama kako bi doprinio oplemenjivanju međuljudskih odnosa;
- izgradi shvatanje kod učenika da isticanje univerzalnosti likovnog jezika utiče na ukidanje jezičkih, nacionalnih i rasnih razdvajanja;
- upozna učenika s likovnim naslijeđem svoje zemlje, svoga grada (mjesta) i svoga zavičaja, kako bi se razvijala svijest o potrebi negovanja kulturnih tekovina kao jednog od činilaca sopstvenog nacionalnog identiteta;
- izgradi shvatanja kod učenika da bavljenje likovnim umjetnostima treba da postane navika neophodna za razvoj cjelovite ličnosti.

I razred
(društveno-jezički tip)
(1 čas nedjeljno, 36 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I CJELINA (12 časova)

1. OPŠTI DIO

Definicija umjetnosti. Umjetnost u prostoru i vremenu. Umjetnost i društvo.

1.1. SAMOSTALNO LIKOVNO IZRAŽAVANJE

Oblik: Konstrukcija i proporcija. Komponovanje slobodno obrazovanim uprošćenim oblicima na zadatim formatima. Utvrđivanje (vizitiranjem) i predstavljanje proporcija posmatranog predmeta u različitim položajima, komponovanje u iste formate. Predstavljanje predmeta posmatranog iz istog ugla, komponovanje u različite formate.

Trodimenzionalno oblikovanje (vajanje). Slobodno komponovanje. Predstavljanje osnovnih karakteristika (mjere, pokret) posmatranog ili slobodno odabranog motiva.

1.2. LIKOVNA DJELA I SPOMENICI KULTURE

Pojava umjetničkog stvaranja. Epohe u umjetnosti prahistorije. Karakter prahistorijske umjetnosti. Tipična ostvarenja arhitekture, skulpture, slikarstva (Stounhendž, Vilendorska Venera, Altamira). Prahistorijska umjetnost: Paleolit (Badanj), Mezolit (Lepenski vir), Neolit (Vinča, Predionica, Butmir). Metalno doba.

2. OPAŽANJA I PREDSTAVLJANJE

3. MEDIJI: Crtanje, slikanje, vajanje, grafika i umjetnička djela i spomenici kulture

4. SREDSTVA: likovno-tehnička i didaktičko-metodička

II CJELINA (23 časa)

1. OPŠTI DIO

Vrste likovnih i primijenjenih umjetnosti. Prostor. Perspektiva (inverzna, linearna, vazdušna).

1.1. SAMOSTALNO LIKOVNO IZRAŽAVANJE

Oblik. Rad po prirodi (crtanje). Prostor. Linearna perspektiva. Predstavljanje jednostavnih pravougaonih predmeta. Predstavljanje djela unutrašnjeg ili spoljašnjeg prostora. Vazdušna perspektiva. Prostor. Rad po prirodi (crtanje). Linija, šrafura (grafika - priprema, izvođenje, štampanje).

1.2. LIKOVNA DJELA I SPOMENICI KULTURE

Idejne osnove grčke civilizacije i umjetnosti. Utjecaji prethodnih civilizacija (Egipat, Krit, Miken). Tri razdoblja u razvitku. Najznačajniji spomenici i umjetnici. Slikarstvo vaza. Historijski značaj grčke umjetnosti.

Grčki spomenici. Arhitektura (Herakleja, Linkestis, Stobi). Skulptura i djela primijenjenih umjetnosti u muzejima naše zemlje i regiona.

Umjetnost starog Rima. Nove pojave u arhitekturi i skulpturi (Panteon, bazilike; portreti, historijski reljefi. Slikarstvo (Pompeji). Značaj rimske civilizacije za kasniju umjetnost Zapada. Rimske urbane cjeline (Emona, Salona, Sirmijum, Viminacijum). Arhitektura (Dioklecijanova palata, Romulijana, Gamzigrad). Skulptura (portreti Konstantina, sarkofazi iz Salone). Mozaici (Risan, Romulijana). Slikarstvo grobnica (Bečka, Viminacijum).

2. OPAŽANJE I PREDSTAVLJANJE

3. MEDIJI: Crtanje, slikanje, vajanje, grafika, umjetnička djela, power-point (prezentacije), film i dr.

4. SREDSTVA: likovno-tehnička i didaktičko-metodička.

I razred
(za opšti i prirodno-matematički tip gimnazije)
(1 čas nedjeljno, 36 časova godišnje)

SADRŽAJI PROGRAMA

I CJELINA (12 časova)

1. OPŠTI DIO

Definicija umjetnosti. Umjetnost u prostoru i vremenu. Umjetnost i društvo.

1.1. SAMOSTALNO LIKOVNO IZRAŽAVANJE

Oblik: Konstrukcija i proporcija. Komponovanje slobodno obrazovanim uprošćenim oblicima na zadatim formatima. Utvrđivanje (viziranjem) i predstavljanje proporcija posmatranog predmeta u različitim položajima, komponovanje u iste formate. Predstavljanje predmeta posmatranog iz istog ugla, komponovanje u različite formate.

Trodimenzionalno oblikovanje (vajanje). Slobodno komponovanje. Predstavljanje osnovnih karakteristika (mjere, pokret) posmatranog ili slobodno odabranog motiva.

1.2. LIKOVNA DJELA I SPOMENICI KULTURE

Pojava umjetničkog stvaranja. Epohe u umjetnosti prahistorije. Karakter prahistorijske umjetnosti. Tipična ostvarenja arhitekture, skulpture, slikarstva (Stounhendž, Vilendorfska Venera, Altamira). Prahistorijska umjetnost: paleolit (Badanj), mezolit (Lepenski vir), neolit (Vinča, Butmir).

Civilizacija starog Egipta. Arhitektura: mastabe, piramide, hramovi. Osobnosti skulpture: portret. Bojeni narativni reljef. Primijenjena umjetnost.

Civilizacije u predjelu Tigra i Eufrata. Umjetnost Sumera, Babilonaca, Asiraca i Persijanaca.

Idejne osnove grčke civilizacije i umjetnosti i njihov značaj. Utjecaji prethodnih civilizacija (Egipat, Krit, Mikena).

Počeci grčke umjetnosti. Arhajsko razdoblje. Grčka umjetnost klasičnog razdoblja. Dorski, jonski i korintski stil u arhitekturi. Helenističko razdoblje - glavni spomenici i umjetnici.

Grčki spomenici. Arhitektura (Herakleja, Linkestis, Stobi).

Umjetnost starog Rima i njen značaj za kasniju umjetnost. Nove pojave u arhitekturi i skulpturi (Panteon) bazilike; portreti, historijski reljefi. Slikarstvo (Pompeji). Rimske urbane cjeline na prostoru naše zemlje i regiona (Salona, Sirmijum). Arhitektura (Dioklecijanova palata, Romulijana). Skulptura (portret Konstantina, sarkofazi iz Salone). Mozaici (Risan, Romulijana).

2. OPAŽANJE I PREDSTAVLJANJE I UOPŠTAVANJE

3. MEDIJI: crtanje, slikanje, vajanje, historija umjetnosti.

4. SREDSTVA: likovno-tehnička i didaktička.

II CJELINA (23 časa)

1. OPŠTI DIO

Vrste likovnih i primijenjenih umjetnosti, prostor. Perspektiva (inverzna, linearna, vazдушna).

1.1. SAMOSTALNO LIKOVNO IZRAŽAVANJE

Oblik. Rad po prirodi (crtanje). Prostor. Linearna perspektiva. Predstavljanje jednostavnih pravougaonih predmeta. Predstavljanje djela unutrašnjeg ili spoljašnjeg prostora. Vazдушna perspektiva. Prostor. Rad po prirodi (crtanje). Linija, šrafura (grafika - priprema, izvođenje, štampanje).

1.2. LIKOVNA DJELA I SPOMENICI KULTURE

Osobnosti starohrišćanske umjetnosti. Umjetnost u doba seobe naroda. Umjetničko stvaranje u razdoblju preromantike.

Spomenici starohrišćanske umjetnosti.

Odlike romantičke umjetnosti. Novine u arhitekturi i glavni spomenici (Sv. Sernen, Piza). Skulptura i njena vezanost za arhitekturu (Vezlej).

Glavna obilježja gotičke umjetnosti. Novine u arhitekturi i glavni spomenici (Šartr, Solzberi). Obilježja skulpture (spomenici Rems, Amijen). Vitraži.

Odlike islamske umjetnosti. Glavni spomenici arhitekture. Minijatura. Arabeska, kaligrafija, ornamentika.

Bošnjačko kulturno naslijeđe. Arhitektura džamija na prostorima regiona. Džamije: Altun-alem i Lejlek džamija u Novom Pazaru, Sultan Valide džamija u Sjenici, Husein pašina džamija u Pljevljima, Hamam u Novom Pazaru, Stara banja u Novom Pazaru, Gradska tvrđava sa kulom motriljom (Novi Pazar), mostovi, stara gradska stambena arhitektura (kuće, kule, hanovi, čardaci). Sahat kula u Prijepolju, musale, mezarja, nišantaši, turbeta, banje. **[Za obradu ove oblasti na raspolaganju nastavnicima je Lista nepokretnih kulturnih dobara i spomenika kulture sandžačkih Bošnjaka koju je sačinio Odbor za kulturu Bošnjačkog nacionalnog vijeća].**

Primijenjena umjetnost kod Bošnjaka: ćilimarstvo, vez, kujundžiluk - izrada nakita, posuđa i slično.

Kultura odijevanja Bošnjaka (dizajn odjeće, dizajn obuće, elementi veza, tkanja).

Odlike vizantijske umjetnosti. Glavni spomenici arhitekture (Sv. Luka u Fokidi) i slikarstva (Kahrije Džamija). Vizantijski uticaj na umjetnost drugih zemalja (Rusija, Rubljov-Gruzija).

Preteče renesanse (Đoto). Idejne osnove nastanka renesansne umjetnosti. Glavne osobnosti. Renesansa u Italiji (Donatelo, Leonardo da Vinči, Mikelandelo, Rafael, Ticijan).

Renesansa na sjeveru Evrope: Nizozemska (braća Van Ajk, Brojgel), Njemačka (Direr, Holbajn).

Manirizam: odlike i glavni predstavnici.

Renesansa na prostorima naše i susjednih zemalja (prostor nekadašnje Jugoslavije) i njene osobnosti.

Arhitektonsko-skulptoralno djelo Nikole Firentinca (katedrala u Šibeniku). Dubrovački slikari (Nikola Božidarević).

2. OPAŽANJE I PREDSTAVLJANJE

3. MEDIJI: Crtanje, slikanje, vajanje, grafika, umjetnička dela i spomenici kulture.

4. SREDSTVA: likovno-tehnička i didaktičko-metodička.

